

Editorial

Anne Seyfferth

Milé čtenářky, milí čtenáři,

od mého příjezdu do Prahy koncem srpna dominuje debatě jak v mé rodné zemi Německu, tak v mé nové hostující zemi Česku i v evropském Bruselu téma politiky vůči uprchlíkům a otázka spravedlivého, evropského řešení. K této urgentní celoevropské výzvě máme v tomto čísle příspěvek Patrika Eichlera. Otázky ohledně aktuálních otázek světa práce zodpovídá v rozhovoru Josef Středula, předseda Českomoravské konfederace odborových svazů. Jednou z těchto otázek je i postupující digitalizace práce. Procesem digitalizace se zabývá také překlad článku k digitálním technologiím publicisty Jevgenije Morozova, který komentuje místopředseda SPD Thorsten Schäfer-Gümbel. Jaké důsledky ze změn v oblasti práce plynou pro německou stranu, která má ambice být stranou pracujících (SPD), popisují Christina Schildmann und Claudia Bogedann. O její sesterské straně informuje Jan Šícha ve svém příspěvku o debatě k implementaci nového rozhodnutí o obsazování míst na kandidátních listinách ČSSD, v kterém by členská základna měla získat více vlivu než dosud. Kritická polemika Hedy Čepelové a Šárky Homfray se zabývá zákazem souběhu volených funkcí v politických stranách a funkcí představených v zákonu o státní službě. Kateřina Smejkalová píše u příležitosti 90. výročí založení Friedrich-Ebert-Stiftung v Německu a 25. výročí založení její české pobočky o historii této instituce, o konceptu německých politických nadací a o činnosti Friedrich-Ebert-Stiftung. V rozhovoru vysvětluje Wolfgang Merkel z Wissenschaftszentrum Berlin aktuálně nejdůležitější problémy demokracie, zejména vzhledem ke globálnímu kapitalismu. I k otázce budoucí energetické politiky předkládáme článek (od Anny Kárníkové). Germanistka Radka Denemarková nám poskytla rozhovor ke své nové knize Příspěvek k dějinám radosti, za kterou byla nominována na cenu Česká kniha 2015.

Všem přeji napínavé čtení.

Anne Seyfferth

ředitelka kanceláře v České a Slovenské republice

Domnělá výhoda přehlasování

Patrik Eichler

Kdyby to bylo až v listopadu. Kdyby to bylo až po příštím březnu. Kdyby teď zrovna nebyly za dveřmi volby. Tak nějak se spolu zřejmě bavili ministři a premiéři visehradských zemí během jednání o uprchlické krizi.

Rozhodnutí nakonec padlo v úterý 22. září 2015 na jednání Rady pro spravedlnost a vnitřní věci Evropské unie. Odhlasován byl plán, podle kterého si jednotlivé unijní státy mezi sebou přerozdělí sto dvacet tisíc uprchlíků ze zemí postižených válkou. Jde o lidi, kteří už dnes jsou v Itálii a v Řecku.

V prvním kroku má dojít k přesídlení 66 tisíc lidí (15 600 z Itálie a 50 400 z Řecka). Zbývajících více jak padesát tisíc lidí má být přesídleno rok potom, kdy zmíněné rozhodnutí vstoupí v platnost.

Na každého člověka dostane příslušný stát z rozpočtu EU částku 6000 euro (při dnešním kurzu 165 tisíc korun). Na Českou republiku má připadnout v první fázi 375 lidí, kteří dnes pobývají v Itálii, a 1215 z těch pobývajících v Řecku (při dnešním kurzu 257 580 000 korun).

Problém, který jsme s dalšími visehradskými vládami řešili, tak zjevně nebyl ani nedostatek financí, ani obava ze schopnosti práci s pár stovkami lidí zvládnout. Mnohem spíše šlo o obavy z reakcí voličů.

Poláci měli volby 25. října, Slováci příští rok v březnu. Maďarská národně konzervativní vláda chce o hlasy připravit ještě radikálnější Jobbik. My se bojíme nejspíše jen médií rozmýšlejících národovecké vášně.

Poláci přesto – na rozdíl od dalších zemí – celou dobu vyjednávali a nakonec se dohodli: Mechanismus přerozdělování nebude trvalý a jednotlivé státy budou mít kontrolu nad tím, kdo do jejich země přijde.

Poláci to chtějí využít mimo jiné k tomu, aby ze sběrných táborů v Řecku a Itálii brali do Polska celé

rodiny a vyhnuli se do budoucna problémům, které by přineslo předpokládané slučování rodin.

V polském případě převážila – a nutno říci, že předvídatelně – snaha vlády neoliberální, ovšem proevropské Občanské platformy udržet Polsko v integračním jádru Evropské unie. A také mobilizovat svoje voliče proti národně konzervativní straně Právo a spravedlnost, se kterou dlouhodobě prohrávali v průzkumech veřejného mínění před říjnovými volbami do obou komor parlamentu.

Problém vlády slovenské se zjevně stala neschopnost nejen vyjednávat, ale o důvodech svých politických kroků i jen informovat evropské partnery. Jako doklad můžeme vnímat třeba ostrou reakci předsedy poslaneckého klubu sociální demokracie v Evropském parlamentu Gianniho Pitteli. Ten dokonce požádal o (už druhé!) pozastavení členství Ficova SMER-u ve Straně evropských socialistů.

V případě vlády české šlo o obavy z reakce voličů při předpokladu, že uprchlická krize bude ještě několik let pokračovat a může být tématem nejen v krajských volbách za rok, ale i v těch následujících sněmovních.

Vláda se nechala unést bezpečnostním diskusem, se kterým logicky přichází ministr vnitra, a zapoměla na sociální rozměr svých politických povinností.

Stačí zde sledovat Sociálně demokratickou stranu Německa, která o uprchlících hovoří jako o příležitosti. A jejíž ministryně práce neříká, že neví, jak občanům vysvětlit kroky Evropské unie. Dokola ale opakuje: Jsme dobří a zvládneme to.

Stejně jako bezpečnostní hrozbu lze totiž příchod uprchlíků vyložit jako příležitost k prosazení veřejných investic. Německo takto chce investovat 6 miliard euro (asi třetinu státního rozpočtu Slovenska) do nových bytů, škol i učitelů němčiny.

U nás by příchod uprchlíků mohl být pobídkou k prosazení legislativy sociálního bydlení. Ostatně platí, že pro sociální demokracii jsou investice do lidí jejím nejdůležitějším úkolem.

Česká, slovenská i maďarská vláda se v uprchlické krizi nechaly přehlasovat, protože jim to v do-

máci politické situaci přišlo výhodnější. Vyhnuly se vysvětlování, proč nějaké uprchlíky přijímat a že Evropská unie by byla nefunkční, kdyby nerozhodovala. A poškodily svou pozici v Unii do té míry, do jaké o důvodech svého postoje své evropské partnery ani jen neinformovaly.

Získaly domnělou výhodu, ale budou se muset stejně do budoucna k evropské spolupráci přihlásit, pokud nebudou chtít třeba i jen uprchlické krizi za pár let čelit sami.

Autor je novinář a politický komentátor, pracuje v Masarykově demokratické akademii.

Úmysl dobrý, provedení příliš otrocké?

Šárka Homfray

Jedním z deklarovaných pilířů, na kterých má stát nová právní úprava postavení státních úředníků založená zákonem o státní službě, je tzv. depolitizace státní správy. Ačkoli si pod tímto pojmem může každý představit ledasco, jako základní princip je zřejmě neoddiskutovatelný, akceptovatelný, ba chvályhodný. Na úředníky by neměl být vykonáván politický tlak a místa ve státní správě by neměla být masově obsazována podle situace z posledních voleb. Jedním z vyjádření tohoto principu je i zákaz zároveň vykonávat funkci v politické straně či hnutí a zastávat místo představeného, založený § 80 zákona o státní službě.

Řada státních úředníků si pamatuje nejen pravidelné čistky po parlamentních volbách, ale i hledání míst pro krajské politiky po krajských volbách, jejichž výsledek se výrazně lišil od těch předchozích, nebo koneckonců i cvičně mezi volbami, pokud se některému členu strany či hnutí např. nedařilo v jeho soukromém podnikání. Jedná se nepochybně o jev nežádoucí, nevhodný a kvalitě výkonu státní správy rozhodně neprospívající. Zabránit takovému obsazování vedoucích pozic ve státní správě byl jeden z jasných požadavků na nový zákon o státní službě.

Je ovšem otázkou, zda je nutné, aby zákaz uvedený v § 80 šel až natolik do hloubky, že v podstatě komukoli, kdo plánuje strávit svou profesní dráhu ve státní správě, znemožní fungovat v politické

straně či hnutí na jiné úrovni, než pouze řadového členství. Slýcháme řadu stížností na nízkou angažovanost zejména mladých lidí, na nezáměr o politiku, o aktivní účast na správě věcí veřejných, a to jak na lokální úrovni, tak na úrovni celostátní. Pokud se státní zaměstnanec v situaci založené zákonem o státní službě bude rozhodovat o tom, zda se podílet na samosprávě menší obce, ve které žije, což by dříve nebo později znamenalo možnost či dokonce nutnost zaujmout nějakou funkci ve zpravidla malé místní organizaci politické strany či hnutí, k němuž přísluší, s největší pravděpodobností se bude soustředit spíše na svou kariéru. Z důvodu takto přísného zákonného ustanovení se do budoucna můžeme připravit o řadu, zejména mladých, politiků, kteří by do politiky vstupovali nikoli s vidinou rychlého výtahu do dobře placených funkcí ve státní správě, ale se skutečným zájmem o správu věcí veřejných.

Je nepochybné, že vysoké funkce ve státní správě mají být svěřeny schopným, zkušeným a vzdělaným úředníkům, nikoli sloužit jako odkladiště či zaopatřovací ústav pro více či méně úspěšné spolustraníky. Je ovšem otázkou, zda k tomuto žádoucímu cíli bez dalšího povede takto nastavená právní úprava, když se například nepředpokládá jakékoli zkoumání „politické historie“ kandidáta na funkci představeného, a lze si tedy představit i vzdání se stranických funkcí až v případě výhledu na úspěch ve výběrovém řízení na danou funkci. Nemluvě o tom, že několikaletý výkon funkce uvolněného člena zastupitelstva kraje nebo obce s pověřeným obecním úřadem je jedním z kvalifikačních předpokladů pro účast v prvním kole výběrového řízení na některé funkce představených ve státní službě, a zejména v krajích není běžné, aby uvolněný zastupitel neměl zároveň nějakou funkci v politické straně či hnutí.

Přezkum účinnosti je běžnou součástí implementace nové právní úpravy a jako takový bude nepochybně prováděn i po určité době účinnosti zákona o státní službě. Domnívám se, že by bylo vhodné zabývat se i tímto jeho aspektem. Rovněž bude nezbytné sledovat, jakého konkrétního výkladu se dočká i poněkud vágní pojem „funkce v politické straně či hnutí“ – lze se domnívat, že výklad bude spíše extenzivní než restriktivní.

Osobně se domnívám, že není vhodné, ale ani nutné, aby zákaz obsažený v § 80 zákona o státní službě šel do takové hloubky, a to v obou úrovních, jak úřednické, tak politické. Státní úředníci nejsou příslušníci ozbrojených sborů, okruh a naléhavost veřejného zájmu, který chrání, jsou poněkud odlišné, a koneckonců zákon o státní službě klade na různých místech poměrně velký důraz na to, aby si úředník byl vědom, že státní služba je službou státu, nikoli státníkům, a že pokyn nadřízeného

nestojí při výkonu služby nad zákonem, ale právě naopak. O to by mělo jít jak státním úředníkům, tak zákonodárci upravujícímu jejich postavení, tak i veřejnosti, jejíž zájem a finance úředníci spravují. Jestli je v tomto rozhodující, zda např. vedoucí oddělení některé pobočky Úřadu práce spravuje pokladničku místního sdružení politické strany, dejme tomu v Manětíně, o tom si dovolím pochybovat.

Jde nám přece o stát

Heda Čepelová

Česká republika má po dvanácti letech platný a účinný zákon, který definuje, co to je stát a státní správa. Takzvaný „služební zákon“ schválila v roce 2002 vláda Vladimíra Špidly, účinnosti se tento základní kodex státního úředníka domohl až za premiéra Bohuslava Sobotky. A z parlamentních diskuzí, které provázely jeho schvalování, se zdá, že nebýt tlaku Evropské komise, nevěděl by náš stát dodnes, jak se svými služebníky pracovat.

Jazykové okénko: služební zákon se do angličtiny překládá jako „Civil Service Act“, zákon o občanské službě. V němčině bychom o něm hovořili jako o „Beamtengesetz“, přičemž „beamten“ znamená „pověřit úřadem“ a „Beamte“ je označení pro „důstojníka“. S tímto pojmem, který máme v češtině výrazněji spjatý s armádou než se státní službou, se setkáváme například při svízelném překladu moderního „liaison officer“. Tento evropsky běžný úřednický termín v češtině zní „styčný důstojník“, což je sousloví, u kterého lidem s citem pro jazyk (a s představivostí) běhá doslova mráz po zádech.

Proč tolik jazykozpytných pouček: naše schopnost přemýšlet o státu je svázána našimi pojmy. Zavrhli jsme terminologii okresních, krajských a ústředních tajemníků, do fazóny úřadu se nám ale nehodí ani byznysový account manager, team leader nebo facilitátor. Na úřadech jsme si zvykli na referenty, vedoucí, ředitele, vrchní ředitele, náměstky a jejich zástupce. Jenže do letošního roku nebylo vůbec samozřejmé, co má být jejich obsahem. A právě to je hlavní přínos zákona – definovat pojmy státu, definovat význam služby pro stát.

Složitá jednání o implementaci, která navázala na schválení samotného služebního zákona, ukazují, že realita na různých „ústředních orgánech státní správy“ byla skutečně dost různá. Ukazují rezignaci na snahu o transparentní a spravedlivé

odměňování ve státní správě, protože za tabulkový plat 16 000 Kč hrubého zkrátka vysokoškolsky vzdělaný člověk v Praze, kde se většina těchto „ÚOSS“ nachází, pracovat nepůjde. Špatně jsou tabulky, ne očekávání kvalifikovaných lidí.

To je ovšem debata, která se co do přítomnosti v mediálním prostoru zdaleka nevyrovná diskusi o „politických náměstcích“ jako důkazu, že zákon ponechává prostor pro svévolné trafiky. Na nich dle veřejného mínění (ve zdokumentovaných případech i opřené o skutečnost) usedají zejména lidé, jejichž hlavní předností jsou dobré kontakty, s čímž údajně ruku v ruce jde i odborná nekompetentnost. Ponecháme-li pracovně stranou fakt, že dobré kontakty a kompetentnost se nemusejí vylučovat, důležité je prohlédnout logiku, která se nám v této debatě o politických trafikách podbízí: že zákon se píše proto, aby politikům zabránil přivést si nebo dosadit „svoje lidi“.

Nikoliv. Služební zákon se přijal proto, aby stanovil, co mají umět lidé, kteří pracují ve službách státu, a co tato služba vůči státu obnáší. Za porušení těchto pravidel budou moci být uplatňovány postihy, a to jak vůči podřízeným, tak vůči nadřízeným. Důležité ale je, že zákon tyto požadavky formuluje pozitivně: říká, jak se věci mají mít, než aby se primárně snažil něčemu bránit.

Touto optikou je pak třeba číst také procesní provedení „depolitizace“, které spočívá v zákazu souběhu pozice představeného a stranické funkce. Zákon pozitivně říká, že člověk nemůže zároveň zastávat rozhodovací pozici ve straně a rozhodovací pozici ve státě, byť by svým významem byly vzájemně nesouměřitelné. Funkce ve straně je opřena o mandát, který nezaniká zakončením stranické schůze. A stejně tak je pozice vedoucího pracovníka nadána možností rozhodovat a odpovídností, kterou není možné pověsit na věšák při odchodu z úřadu jako čepici. Který ze závazků by člověk měl upřednostnit, dostane-li se v rámci výkonu jednoho nebo druhého do situace, kdy by oba znamenaly naprosto opačné rozhodnutí? Zradí svou loajalitu ke státu, nebo ke straně?

Stát, na rozdíl od strany, najímá lidi do svých služeb. Můžeme si pojem služby vykládat jako pojem srovnatelný se službou v armádě nebo u policie (podle německého překladu), kde ostatně platí obecný zákaz členství v politických stranách. Ale můžeme si ho vykládat i jako pojem služby vůči občanům, a v tomto případě jsou stát i jeho úředníci garancí nestrannosti v rozhodování. Extenzivní výklad pojmu „funkce ve straně“ je v tomto smyslu více než na místě.

Obavy z toho, jak se zákaz souběhu politických a úředních kariérních drah projeví na schopnosti

vychovávat mladou generaci politiků, po mém soudu nejsou na místě. Jednak je zjevné, že politici při snaze řídit jim svěřené úřady dojdou k závěru, že kolem sebe potřebují politický kabinet, se kterým se budou dělit o práci. A to posiluje jak schopnost v politice spolupracovat, tak schopnost rozlišovat činnost úřední od činnosti politické. Tohoto rozdělení pak bude užitečné se držet při rozhodování o tom, kdy se z jedné kariéry vyvázat, příslušné funkce složit či dát výpověď, a pustit se do kariéry druhé.

Zákon totiž neříká, že kdo byl jednou politikem, nemůže být nikdy úředníkem, a naopak. To by skutečně bylo kontraproduktivní na obě strany. Pokud by přetrvávala společenská poptávka po lepším řešení, jak tyto kariéry transparentně uvádět v soulad, pak je potřeba se spíše zaměřit na strukturu našich politických stran a jejich vztah k členské základně, na jejich schopnost personální práce. Politika je o názoru, možnosti a schopnosti získat mandát. Úřad je o pravidlech, postupech a jejich kompetentním provedení či formulování. A nám jde přece o stát.

Debata o daních tady ještě ani nezačala

Josef Středula

Jak vypadalo fungování tripartity za vlády premiéra Petra Nečase a jak v tomto ohledu hodnotíte vládu současnou?

Hodnocení tripartity v čase pravicových vlád neobsahuje jediný pozitivní moment. Jediným důvodem, proč snad tehdy existovala, je to, že jde o povinnost z titulu členství v Evropské unii. V podstatě to vypadalo tak, že my jsme něco říkali a vláda to nebrala v potaz. Šlo o monolog.

Pokud jde o Sobotkovu vládu, je to přesně obráceně. Jednoduše řečeno: vláda Bohuslava Sobotky se jasně drží pravidla, že se zásadní rozhodnutí nepřijímají bez sociálních partnerů, bez diskuse s nimi. A myslím, že je to znát na každém rozhodnutí, které tato vláda koná.

To zní skoro jako idyla.

Samozřejmě ne všechno prosadíte. To k tomu ale myslím patří, při kolektivním vyjednávání se nedá prosadit všechno. Důležitá je vždycky finální dohoda a to, jak ji vnímají partneři. Podstatné je také předcházet výkyvům do extrémů. Nejhorší jsou situace, pokud se snažíte druhou stranu zlikvidovat.

Je čtyřicet procent průměrné mzdy vaší cílovou představou o minimální mzdě?

Myslíme si, že čtyřicet procent je seriózní a korektní požadavek. Vláda se od něj ale odchyľuje. Jsem zvědavý, jak to vysvětlí lidem. Jde totiž ryze o její vlastní rozhodnutí. Nepotřebuje k tomu ani parlament. Rád bych o tom slyšel debatu v ČSSD.

Nemluvě o tom, že mnozí experti pracují s konceptem důstojné mzdy.

Ano, ale v České republice se obecně o důstojné mzdě hovořit vůbec nedá. Je to jako science fiction. Celková úroveň mezd, a to také v souvislosti s minimální mzdou, je více než zoufalá.

Čím to podle vás je?

Hlavním důvodem je nejspíš, že politické strany necílí verbálně na běžného občana, nýbrž třeba na podnikatele. Tyto zájmové skupiny na politicky soustavně tlačí, což se projevuje i v rozhodovacích procesech. Vláda raději upřednostní živnostníky, kterých tady máme necelý milion.

Proto jsme to dopracovali až na osmdesátiprocentní paušál u OSVČ, nebo pokud jde o daně z příjmu právnických osob, tak z devatenácti procent máme ve finále dvanáct. A tak bych mohl pokračovat. Místo abychom si vážili běžných lidí, kteří tady žijí, jsme schopni na ně zapomenout...

Myslíte tedy, že by vláda měla přistoupit k daleko vyššímu zdanění velkokapitálu, korporací, vysoko příjmových skupin obyvatel a bankovního sektoru?

Ano, samozřejmě. Daňový systém v České republice by měl doznat zásadních změn. Je hodně pokřivený, ale diskuse na téma daňového systému tu zatím ještě ani nezačala.

Nevoláme po tom, aby se tady daně tomu či onomu zvyšovaly nebo snižovaly, ale je třeba dívat se, co je nutné a co je akceptovatelné. Česká republika neexistuje ve virtuálním prázdnu, máme kolem sebe řadu zemí, jsou zde investoři, jsou zde lidé, kteří tady žijí, chceme mít kvalitní a dostupné školství a zdravotnictví, kvalitní bezpečnostní služby a podobně.

Tato diskuse se nevede jen o tom, kdo má platit více a kdo méně. Problém je, že se zde prací politiků daňový systém pokřivil a nyní tu máme jeho velmi svéráznou podobu, kde jsou si někteří rovni a někteří rovnější. Uvedu příklad: Svaz dovozců automobilů zveřejnil informaci, že se do České republiky dovezlo devětadvacet vozů Ferrari, z toho sedmadvacet jich je napsáno na firmu. Předpokládám, že v tom vozí cihly, cement, šrouby a sbíječku k tomu. Samozřejmě na sedadle spolujezdce, protože nikam jinam se to v tomto autě nevejde...

Porovnáte-li to s obyčejným zaměstnancem, který si na stranu nákladů nemůže napsat nic, musíme uznat, že tento typ daňového systému je prazvláštní. Myslím si, že právě sportovní vozy by z principiálních důvodů neměly být na stranu nákladů připsány, mělo by to být zakázáno. Podobných příkladů by bylo více.

Francouzský ekonom Thomas Piketty ve své u nás nedávno vydané knize Kapitál v 21. století píše o tom, že debata o daních není záležitost pouze ekonomická, nýbrž výsostně politická a filosofická. V souvislosti s vysoko příjmovými skupinami obyvatel hovoří o konfiskační dani a navrhuje její zavedení na úrovni osmdesáti procent. Za jak realistický požadavek to považujete a v jakém časovém horizontu si myslíte, že se k němu můžeme dopracovat?

Obávám se, že je to realističtější požadavek, než si je většina z nás ochotna připustit. Existuje koncept vypracovaný v Německu, který se jmenuje Průmysl 4.0 a který řeší téma digitální, nebo spíše kybernetické budoucnosti, a to nikoli vzdálené, ale velmi blízké budoucnosti. Ubude tradiční práce, principiálně bude ohroženo asi čtyřicet procent stávajících pracovních míst.

K tomu existuje koncept vypracovaný také v Německu, který se jmenuje Práce 4.0 a hovoří o tom, co to všechno může znamenat, co to může přinést do pracovních vztahů a do života lidí. Z tohoto pohledu nemůžeme vést oddělenou diskusi o budování digitální ekonomiky, nebo ještě přesněji kybernetické ekonomiky, což bude znamenat například takřka bezobslužné továrny či bezobslužné obchody, a o spravedlivém přerozdělování zdrojů.

Musíme vzít například v potaz, že největšími plátcí do státního rozpočtu jsou zaměstnanci a zaměstnavatelé zaměstnanců, to znamená, že se bavíme o zdravotním a sociálním pojištění a o dani z příjmu fyzických osob. Jde o obrovský díl příjmů státního rozpočtu, a jestliže peníze mít nebudeme, protože lidé nebudou mít práci, systém se zhroutí.

Pokud práce v dnešním slova smyslu z velké části v budoucnu nebude, nebudeme moct všechny lidi, kteří ji dnes zastávají, zahrnout mezi nezaměstnané, nebo z nich dokonce udělat bezdomovce. Společnost se bude muset dohodnout na nějakém novém typu přerozdělování financí, které k dispozici jsou, anebo by být mohly.

Dnes je to tak, že hodně prostředků z České republiky odchází mimo její území. Objem je tak obrovský, že to dělá osm procent hrubého domácího produktu, jde o přibližně 310 nebo 315 miliard korun. Peníze neskončí jako mzdy zaměstnanců,

odcházejí pryč. A podle mého soudu se to musí řešit, v opačném případě nás čeká kolaps.

Pokud to řešit nebudeme, můžeme se skutečně dočkat nějaké revoluce s fatálními důsledky. Obrovské množství lidí bez práce a tedy bez možnosti smysluplně žít, by byl hodně velký problém. A hlavně, diskutovat se o tom musí už nyní, nemáme čas to odkládat o nějakých deset nebo patnáct let.

A mohou být odbory lídrem v tom slova smyslu, že tuto debatu otevřou?

Už se stalo, zrovna tento týden jsem na tripartitě kolegům citoval z obou konceptů, jak Průmysl 4.0 tak Práce 4.0. Mimo jiné jsem zdůraznil, že by bylo dobře, aby Česká republika, která má ryze proexportní ekonomiku, navíc většinově závislou na vývozu do SRN, oba koncepty prostě převzala a zahájila o nich diskusi.

Výňatek z rozhovoru, který pro Deník Referendum vedli
Jaroslav Bican, Vratislav Dostál

Tanker neřeže zatáčky

Jan Šícha

Loni o prázdninách se konalo stranické referendum ČSSD, letos o prázdninách se dělaly volební řady jako prováděcí předpis. Aplikace se koná, aniž by se ve straně o ní šířející diskutovalo. Nejhlasitějšími kritiky promítnutí výsledku referenda do stanov se stali Jiří Dienstbier, Jeroným Tejc a Zdeněk Škromach. Názorové i v politických ambicích mírně řečeno dost různorodá skupina. Tak trochu příznak nemoci.

Ministr Jiří Dienstbier v rozhovoru se Sašou Uhlovou řekl:

„Překážky kladené možnostem členů změnit navrhované pořadí jsou prakticky nepřekonatelné. Reálně to bude znamenat, že ať už se bude hlasovat jakkoli, kandidátka s největší pravděpodobností zůstane taková, jak byla několika lidmi navržena na krajské úrovni. Takže tak končí slavná reforma sociální demokracie se zapojením členů do rozhodování o kandidátních listinách.“

Ministryně Michaela Marksová-Tominová v rozhovoru s Jaroslavem Bicanem a Sašou Uhlovou řekla:

„Snahy o to trvaly šest let a teď se to konečně povedlo, včetně volebních řádů se zapojením členů. Neuděláme dnes nějakou super obrovskou revoluci, ale i tak jsme udělali obrovskou změnu. Museli jsme se na změně všichni dohodnout, jedná se o vý-

sledek kompromisu, za který jsem strašně vděčná.

Podle mě je lepší si to nyní vyzkoušet, protože nevíme, jak jsou členové aktivní, ani kdo vynalezne jakou možnost manipulace členskou základnou. Referendum není samospasitelné, může se v nějaké menší organizaci objevit někdo, kdo dá každému pětistovku a zmanipuluje to.

Uvidíme, jak to bude fungovat, třeba se zjistí, že bariéry jsou příliš velké, že to nikde v žádném kraji nefungovalo, nebo zjistíme, že to jde. Jsem realistka, vidím, že se pohybuje v prostředí, kde musíme dělat kompromisy s lidmi z opravdového obrovského názorového spektra. A jsem ráda, že je to, jak to je.“

Co dodat? Sociální demokracie má v českém politickém provozu roli, kterou téměř nelze unést. Je to jediná politická strana s programem a čitelným místem v politickém spektru s volebním potenciálem přes dvacet procent. Jejím politickým soupeřem je pravice, z části protievropská, z většiny vyšumělá. Praktickým soupeřem pak populistický slepenec spjatý s postavou a řídicími způsoby jednoho oligarchy. Každodenní politika je kromě tlaku politična velmi ovlivněná tím, jak prozíravý, velkorysý, lidský (možno dodávat další adjektiva) oligarcha zrovna dneska je. Strana vládne v zemi, se státním rozpočtem jeden bilion korun, ze které odchází více než tři sta miliard na dividendě do zahraničí. V zemi neexistuje ani v sociální demokracii přibližně sdílený názor na finanční kapitalismus a postoj strany k němu. Regulovat, přerozdělovat, danit, s kompasem solidarity a představy o zdrojích, ke kterým musí být přístup pro všechny, to jsou sociálně demokratické postoje nacházející se po neoliberální tsunami celosvětově na okraji.

Co ale v sociální demokracii funguje, jsou základní instinkty levé části spektra. A to je dobré. Ne všude v postkomunistickém prostoru můžeme u levicových stran říci totéž. Výsledkem referenda je i 40% lidí opačného pohlaví na kandidátkách, což bude znamenat posun k lepšímu v každém případě.

Výsledek stranického referenda nebyl do stanov promítnut tak, jak mnozí očekávali. Pokud tento fakt budeme chtít vyložit s úsilím vidět něco pozitivního, referendum samo o sobě bylo zprávou o kondici strany a rozhodně nedopadlo špatně. V promítnutí výsledků referenda je možné vidět obezřetnou odpovědnost, která může souviset se snahou strany o stabilitu a udržení jedinečného místa sociální demokracie v českém stranickém spektru.

Promítnutí výsledků referenda je možné vnímat jako proces, který právě začal. Slova ministryně Marksově „uvidíme, jak to bude fungovat“ je možné

vnímat jako signál vedení strany, že proces není uzavřen. Jasný výsledek referenda na straně jedné a opatrná aplikace na straně druhé.

My, kdo bychom chtěli mít sociální demokracii dynamickou, otevřenou a schopnou řežat společenské zátěže, a v podstatě souhlasíme s Jiřím Dienstbierem, můžeme jen ukázněně konstatovat, že jde o hodně, a je třeba obrnit se trpělivostí.

Vedení strany uspořádáním referenda šlo správným, oživujícím, směrem. Čekáme na další posun a jsme u toho. I vydáváním Pražských dialogů. Co můžeme mít ve straně se základními levicovými instinkty téměř všichni společně, je vědomí mimořádně těžké situace.

90 let činnosti pod heslem „Demokracie potřebuje demokraty“

Kateřina Smejkalová

Friedrich-Ebert-Stiftung slaví tento rok 90 let od svého založení. InSTITUTE vznikla v roce 1925 na přání sociálního demokrata Friedricha Eberta původně jako nadace, která měla dětem z dělnických rodin umožnit chodit do školy a studovat. Sám Friedrich Ebert pocházel ze skromných poměrů a vyučil se sedlářem. Od svých 18 let se angažoval v Socialistické dělnické straně Německa, předchůdkyni Německé strany sociálně-demokratické, za kterou byl v roce 1912 zvolen poslancem Říšského sněmu. Německé Listopadové revoluce v závěru první světové války se účastnil již jako jedna z jejích vůdčích postav a v roce 1919 byl nakonec zvolen prvním prezidentem právě vzniklé německé republiky. Friedrich-Ebert-Stiftung byla založena v roce 1925 po smrti Friedricha Eberta – tím je z německých politických nadací tou nejstarší. V roce 1933 však musela po převzetí moci nacisty svou činnost přerušit a k jejímu obnovení došlo až v roce 1947.

V roce 1954 se nadace transformovala do podoby sdružení, které zároveň svoji činnost z udělování stipendií rozšířilo na „demokratické vzdělávání lidu“ v duchu sociálně-demokratických hodnot a principů. Od konce padesátých let pak vznikaly další podobné spolky s cílem vzdělávat v ostatních politických myšlenkových proudech, čímž se postupně etabloval specifický systém tzv. *politických nadací* (*politische Stiftungen*) – tradiční označení nadace jim zůstalo, i když právně nadacemi až

na jednu již nejsou. Vedle Friedrich-Ebert-Stiftung jako politických nadací funguje v současnosti dalších pět: křesťansky konzervativní Konrad-Adenauer-Stiftung a Hans-Seidel-Stiftung, liberální Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit, zelená Heinrich-Böll-Stiftung a krajně levicová Rosa-Luxemburg-Stiftung.

Politické nadace jsou financovány z německého veřejného rozpočtu. Určitá perspektiva na dění ve společnosti a z ní odvozené přesvědčení o tom, jak řešit společenské problémy, spojuje politické nadace s nejdůležitějšími stranami německého politického spektra (proto se jim také říká *nadace blízké politickým stranám, parteinahe Stiftungen*). Právně, personálně, i co se týče nakládání se svým rozpočtem, jsou ale na jednotlivých politických stranách nezávislé a jejich činnost nesmí přímo podporovat. Klíčem pro rozdělení prostředků jednotlivým nadacím je nicméně pozice jednotlivých stran v Německém spolkovém sněmu. Určitou zajímavostí je, že činnost nadací v Německu je v kompetenci nikoli ministerstva školství, ale ministerstva vnitra – jejich činnost, politické vzdělávání, je tedy vnímáno jako součást obrany pluralitního demokratického státního zřízení.

Všechny nadace sdílejí cíl posilovat politickým vzděláváním demokracii a názorový pluralismus. Výběr konkrétních témat a perspektiva, ze které jsou tato témata nahlížena, odpovídají ukotvení nadací v jednotlivých politických myšlenkových proudech, obrací se přitom však nejen na straníky, ale na veškeré voličstvo. V německé společnosti panuje dlouhodobý konsenzus na tom, že je legitimní věnovat část státního rozpočtu na rozvíjení, šíření a diskuzi konkurujících idejí o řešení společenských problémů, protože jen v tom případě bude jejich soutěž v demokratické politické aréně a z ní vzešlá politická řešení kvalitní.

Friedrich-Ebert-Stiftung má svoji centrálu v Berlíně a Bonnu, kde spravuje knihovnu a rozsáhlý archiv dělnického hnutí. Kanceláře provozuje i v jednotlivých spolkových zemích, především pak ve východní části Německa, kde sehrávají důležitou roli při budování demokratické politické kultury. Od 60. let 20. století se Friedrich-Ebert-Stiftung angažuje i mezinárodně. V současné době má po celém světě 107 zastoupení – pobočka v České republice letos oslaví 25 let od svého založení. Celkově má Friedrich-Ebert-Stiftung po celém světě přes 600 zaměstnanců a zaměstnanek a celkový rozpočet dosahoval v roce 2013 150 milionů eur. Organizace shromažďuje a vytváří sociálně-demokratickou expertizu v tradičních oblastech jako je práce a role odborů ve společnosti, evropská integrace nebo boj proti extremismu, stejně tak jako ke konkrétním aktuálním otázkám, jakými je kupříkladu nerovně

odměňování žen a mužů, rizika spojená s TTIP nebo tematický komplex digitalizace. Tuto expertizu pak předává veřejnosti v publikacích a vzdělávacích akcích nejrůznějších formátů. Jen v Německu se takových akcí uskutečnilo v roce 2014 na 2800 a zúčastnilo se jich přes 200 000 účastníků a účastnic. Publikací ve stejném roce po celém světě vznikla tisícovka. I svému původnímu účelu, rozdávání stipendií, Friedrich-Ebert-Stiftung stále slouží: v roce 2014 ho dostávalo na tři tisíce stipendistů a stipendistek.

„Demokracie potřebuje demokraty“, řekl Friedrich Ebert. A Friedrich-Ebert-Stiftung se i 90 let po svém založení snaží přispět k tomu, aby demokratek a demokratů pro fungování demokracií po celém světě byl dostatek.

V pohybu – aktualizace Státní energetické koncepce

Anna Kárníková

Česká vláda schválila v minulých dnech aktualizaci Státní energetické koncepce. Nadále počítá s dostavbou zdejších jaderných reaktorů. Přestože se názory ohledně dalšího směřování české energetiky různí, je již dnes jasné, že naše rozhodovací struktury zoufale neodpovídají strukturám problémů, kterým čelíme. Jsme ještě vůbec schopni rozvoj naší společnosti vědomě a bez velkých selhání ovlivňovat či dokonce řídit?

Oblast energetiky je pro mentalitu běžných plánovačů noční můrou. Více než kterákoliv jiná oblast je nyní centrem tvořivé destrukce – masivního přerodu. Již nyní v něm můžeme vidět zárodek nového energetického systému, který bude fungovat nejspíše od poloviny tohoto století.

Měl by to být energetický systém, který nám umožní zpomalit klimatickou změnu. Systém, který ustojí postupný úbytek fosilních zdrojů energie. A konečně systém, který bude schopen pokrýt potřeby více než 10 miliard obyvatel naší planety¹ s tím, že právě nejlidnatější světové země jako Čína a Indie budou aspirovat na západní životní standard (tento trend je možné sledovat už nyní např. v oblasti automobilů).

1 Odhad podle středního scénáře vývoje světové populace v roce 2100.

Na dynamice přerodu starého systému v nový, se většina pozorovatelů a expertů shodne. Obnovitelné zdroje postupně vytlačí ty fosilní. Již v roce 2013 bylo poprvé v historii instalováno více výkonu z obnovitelných zdrojů než z fosilních. A tento trend nadále pokračuje.²

Tajemnice Rámcové Úmluvy OSN o změně klimatu (UN FCCC) Christina Figueres ve svém komentáři k závěrům ze setkání klíčových ekonomických a politických hráčů v rámci Světového ekonomického fóra v Davosu zachycuje změnu v postoji vedení světových firem: „*Kdo stihne opustit nestabilní a neperspektivní fosilní bárku, vyhraje.*“³ Podle odhadů Mezinárodní energetické agentury (IEA) by se solární energie, která dnes přispívá k celkovému objemu vyrobené elektřiny pouhým 1 %, měla do roku 2050 stát největším zdrojem energie.

S rozvojem obnovitelných zdrojů zároveň souvisí masivní výzkum v oblasti sítí a skladování energie. Dochází k dalšímu propojování s odvětvími, jako je chemický průmysl či doprava.

Tak lze popsat obrysy změny na globální úrovni. V Evropě tento trend spoluutváří Německo se svým energetickým obratem. Do budoucna má jeho konkurenceschopnost stát nejen na nízké ceně energie, ale také na vývozu nejnovějších technologií vázaných na energetický sektor do světa, který směřuje k nízkouhlíkové ekonomice. Šok mnohým připravila tradičně jaderná Francie vyhlášením své *transition energetique*, jejímž cílem je snížit podíl jaderné energetiky v energetickém mixu na 50 % ze stávajících 75 % do roku 2025.

Aktualizace Státní energetické koncepce (ASEK) by v tomto nejistém prostředí měla tvořit co nejspolidnější základ pro rozhodování. Měla by pečlivě zvážit potenciál všech zdrojů včetně úspor, odhadnout vývoj spotřeby ve všech sektorech, zhodnotit vývoj v zahraničí. Podívat se nejen na rizika, ale také na příležitosti, vytvořit scénáře a transparentně navrhnout jejich zhodnocení.

Další krok by měl náležet politikům. Na základě politického rozhodnutí by měli vybrat mezi připravenými scénáři. Zkrátka zvážit kdo ponese jaké náklady, rozhodnout jakou energetiku chceme mít a ne jakou si nyní dokážeme představit.

Při tvorbě ASEK ušlo Ministerstvo průmyslu a obchodu dlouhou cestu. Dříve byla tato

koncepce vnímána jako nedobytná pevnost, na kterou svorně útočili akademici, nezávislí i experti i aktivisté z neziskového sektoru. O jejich podkladových materiálech vznikla celá řada více či méně zábavných vtipů – kolik invence ostatně vynaložíte na strategický dokument, jehož téměř jediným cílem je prostě uhájit zájmy nejsilnějších lobbistických skupin?

Materiál se v posledních dvou letech výrazně proměnil – byť nejsou zcela transparentně vyhodnoceny, objevily se v něm scénáře budoucího vývoje. Došlo k několika zásadním úpravám ve vstupech. Například byla zanesena změna původního odhadu, že spotřeba elektřiny v domácnostech bude stoupat. Doplněna byla úvaha o vnějších vlivech, zejména vlivu Německa, jehož prodlouženou částí je i náš energetický trh.

Některé pochybnosti však zůstaly, což se ostatně projevilo také na znění usnesení vlády, kterým byl ASEK 18. května 2015 přijat. Jím si Ministerstvo životního prostředí a Úřad vlády zajistily spolupráci na docracování dalších studií. Usnesení dává za úkol předložit „analýzu aktuálního a očekávaného vývoje v mezinárodní klimaticko-energetické politice včetně podrobné analýzy potenciálu energetických úspor a efektivnosti a scénářů konečné spotřeby energie a elektřiny v České republice do roku 2050“.

Reaguje tím na kritiku Státní energetické koncepce jako *supply driven*, tedy vycházející primárně z představ uspokojování spotřeby s velmi malým zaměřením na potenciál úspor a trend *decouplingu* – oddělování křivky hospodářského růstu a spotřeby energie. Zároveň usiluje o prodloužení horizontu na rok 2050, neboť v tomto období lze očekávat velké změny v sektoru výroby elektřiny jako je náhrada dosluhujících jaderných elektráren či ukončení těžby hnědého uhlí. Horizont 2050 je zároveň bodem, ke kterému směřují cíle evropské klimatické politiky a kalkulují s ním energetické koncepce evropských států i výhled Evropské energetické agentury.

Odpověď ASEK u budoucnosti energetiky v České republice však stále není uspokojivá – tzv. optimalizovaný scénář počítá s nutností nahradit výpadky jiných zdrojů energie novými bloky jaderných elektráren v Dukovanech a v Temelíně. Na podstatně solidnějším analytickém základě se dostáváme do stejné slepé uličky – v současné situaci není možné projekt výstavby jaderných reaktorů ufinancovat bez státních garancí, které hrozí stát se fiskálním břemenem na desetiletí.

Máme tu *deja vu* z minulého léta, i současná vláda odkládá rozhodnutí na příští roky, na další

vlády. Jaký je však plán B, pokud dostavba jaderných bloků nebude ani za několik let kvůli situaci na energetickém trhu bez státních záruk možná? A pokud se rozhodneme pro státní garance, kdo ponese jejich náklady?

Služba či posluha?

Šárka Homfray

Čerstvý absolvent vysoké školy má zejména v Praze poměrně různorodé možnosti uplatnění a jednou z variant, o kterých by se mohl rozhodovat, by mohla být i státní služba, dejme tomu na ministerstvu, nebo na jiném ústředním orgánu státní správy. Na co by se mohl připravit, co by mohlo jeho rozhodování ovlivnit, jaké by mohl mít možnosti?

Zaujme-li ho nabídka na místo referenta v některém z věcně odborných útvarů, nejspíše nebude mít problém splnit podmínky pro zařazení do výběrového řízení. U pohovoru zjistí, že „ve státním“ ho čeká řada benefitů, jako jsou např. dotované obědy, pružná pracovní doba, různá míra flexibility s důrazem na sladění profesního a rodinného života, jazykové vzdělávání nebo týden dovolené navíc (pravdou je, že obdobné benefity nabízí obvykle i větší zaměstnavatelé v soukromém sektoru). Zjistí ale také, že různé stáže a brigády, které během studia absolvoval, nebudou mít žádný vliv na jeho plat, a nejspíše ani na cokoli jiného v souvislosti s jeho pracovním zařazením.

Pokud uspěje, nabídku přijme a do státní služby vstoupí, první rok pro něj bude náročný. Kromě toho, že bude muset pochopitelně zvládnout svou novou práci, bude se muset seznámit i s celou řadou mezinárodních smluv, právních předpisů a služebních předpisů více či méně s jeho prací souvisejících, a nejspíše do roka z nich složit úřednickou zkoušku. Ta se dá opakovat jen jednou a hodnocení „vyhověl“ vyžaduje dosti vysokou míru úspěšnosti. Bez vykonání této zkoušky nejspíše v prvním roce služebního poměru nebude moci dále službu vykonávat.

Po celou tuto dobu bude pracovat jen za základní plat na nejnižším platovém stupni. Ten by mu byl jako čerstvému absolventovi přiřazen stejně, ale pokud během studia nebo hned po něm 2 roky pracoval třeba jako advokátní koncipient nebo v obchodním oddělení větší společnosti, ani to nemá na platové zařazení vliv. Zákon o státní službě mu sice umožňuje již před složením úřednické zkoušky přiznat osobní příplatek, ale formulace je taková, že v zájmu úspor věčně se nedostávajících platových

² <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-04-14/fossil-fuels-just-lost-the-race-against-renewables>

³ <http://newsroom.unfccc.int/unfccc-newsroom/christiana-figueres-blog-four-conclusions-from-davos-2015/>

prostředků mu nejspíš žádný příznán nebude.

Nicméně je schopný a práce ho zatím baví, vykoná úřednickou zkoušku a složí služební slib, a stává se úředníkem na dobu neurčitou. Plat se mu zvedne odhadem o 5%, s vidinou toho, že když se bude snažit, dobře pracovat a dále se vzdělávat, v dalších letech mu neklesne. V pravidelných intervalech se nároková složka platu zvýší o několik stokorun, ve stejné výši občas dostane přidáno, pokud se vláda rozhodne státním zaměstnancům plošně zvýšit platy. Někdy snad i zbude v rozpočtu úřadu dost prostředků na to, aby se, opět o pár stokorun, zvýšil i jeho osobní příplatek.

Je otázkou, zda tento mladý státní úředník ocení zvýšenou stabilitu státní správy, kde by podle nové právní úpravy nemělo docházet k častým účelovým organizačním změnám a bezdůvodné odvolávání vedoucích a ředitelů ze dne na den už snad bude také minulostí. Asi ale neocení, že tato zvýšená stabilita bude mít praktické dopady na nižší možnosti jeho dohledného karierního růstu, a nenalhávejme si, že zřetelná vidina postupu na vyšší pracovní pozice není silným motivátorem pro většinu lidí na začátku jejich profesní dráhy.

Mohl by ale ocenit nezbytnost dalšího vzdělávání, s čímž souvisí, že mu na toto vzdělávání bude poskytnut čas i potřebné finanční prostředky a že snad i podoba a obsah tohoto vzdělávání bude moci alespoň částečně ovlivnit. Pokud se mu po 5 letech služby otevře možnost nějaké odborné stáže, ať už u nás či v zahraničí, po nějakou dobu mu bude úřad držet jeho služební místo.

A když se z takové stáže vrátí, dost možná bude mít pocit, že množství a kvalita práce, kterou odvádí, ale nemá tak úplně vliv na to, jak je finančně či jinak ohodnocen, a to i ve srovnání s některými kolegy. Že sice má akademický titul před i za jménem, ale jeho obdobně schopní spolužáci mu v kariéře i ve výdělcích už někdy utekli. Že se slibem zavázal, že se bude chovat a jednat tak, aby nebyla ohrožena důvěra ve státní službu, ale ať dělá, co dělá, v očích veřejnosti, a často bohužel i médií, je darmožrout, který za „jejich“ peníze hlavně pije kafe a vymýšlí zbytečné regulace. A je dost možné, že bude mít pocit, že za takovou službu až do věku 70 let se může tak akorát pěkně poděkovat.

Veřejnoprávní instituce v kultuře – zákon, který citelně chybí

Jaroslav Bican

Současná vládní koalice se ve své koaliční smlouvě i programovém prohlášení vlády zavázala přijmout zákon o veřejnoprávních institucích v kultuře. Ministerstvo kultury původně avizovalo, že věcný záměr zákona předloží do letních prázdnin a jeho paragrafově znění do konce roku. Přestože se celý proces zdrží, stále platí, že se jedná o úkol, ke kterému se ministerstvo hlásí.

V současné době většina kulturních organizací funguje jako příspěvkové organizace. Podle Asociace profesionálních divadel ČR je s nimi spojená celá řada problémů. Řešením má být dobrovolný přechod některých z nich na novou právnickou osobu, kterou by zavedl zmíněný zákon. Asociace o jeho nutnosti hovoří už několik let, naopak odbory se k němu staví kriticky.

Podle předsedy ČMKOSu Josefa Středuly je hlavní problém v podfinancování kultury. „Když se vyřeší financování, spousta ostatních problémů odpadne samo,“ zdůrazňuje Středula, zároveň ale připomíná, že stále ještě neexistuje věcný záměr zákona, debatu je třeba vést nad ním.

Asociace upozorňuje na to, že celou otázku nelze zúžit jen na množství prostředků v kultuře. Chybí například nástroj pro zavedení tzv. kooperativního financování, kdy páteřní instituce by měly být spravovány a financovány ve spolupráci více úrovní veřejné správy, zejména potom obcí a krajů.

Podle ředitele Národního divadla a bývalého předsedy asociace Jana Buriana by mezi danou institucí a krajem či městem měla existovat dohoda, která stanoví určitý finanční rámec a zároveň definuje, jaké služby za to zřizovatel požaduje: „Management musí vědět, kam směřuje, jestli se program bude rozšiřovat, zmenšovat, zda služby budou bohatší či chudší, protože divadlo, pokud má fungovat aspoň trochu efektivně, nefunguje v rámci jednoho finančního roku.“

Nový zákon by měl podle asociace také zajistit odpolitizování příspěvkových organizací zavedením pravidel pro ustanovení správní rady i statutárního orgánu.

Unie orchestrálních hudebníků ČR, Herecká asociace a Unie profesionálních zpěváků ČR se ale liberalizace v platové oblasti obává: „Můžeme doložit, že podobná mzdová liberalizace znamenala výrazné zhoršení podmínek odměňování zaměstnanců. Jako příklad uveďme orchestry zřízené jako o.p.s. Konkrétně zřejmě nejlépe fungující institucí v podobném duchu je Zlínská filharmonie, kde i přes „ukázkové“ vícezdrojové financování nedosahují zaměstnanci ani průměru v odměňování jako zaměstnanci příspěvkových organizací.“

Důležité bude, s čím přesně přijde Ministerstvo kultury. Podle Jana Buriana jsou zástupci divadel otevření jednání s odbory a ochotni jim v řadě ohledů vyjít vstříc, ředitel Národního divadla se však domnívá, že bez nového zákona se nehne z místa.

HISTORICKÝ TEXT

Nerovná rovnost

Bohuslav Koutník

Je pravda, že úsilí o ženskou rovnoprávnost dosáhlo velikých úspěchů. Ženy si vymohly přístup do všech škol až na theologické fakulty, otevřely si cestu k většině mužských povolání, získaly rovná práva v politice, zejména všeobecné hlasovací právo. Je to veliký pokrok od doby, kdy žena mimo zaměstnání v domácnosti mohla být jen panovnicí nebo tovární dělnicí.

Ale určité stíny zůstaly. Žena jako pracovní síla je stále hůř placena než muž. I ve veřejných službách, kde pro ni platí tytéž předpisy jako pro muže, dosahuje řidčeji vyšších a vedoucích míst, a provdává-li se, je její právo na místo stále znevažováno reakčním úsilím. Nedávný pražský kongres mezinárodní ženské organizace Open Door International ukázal znovu, jak jsou pracovní práva ženina ještě stále omezována. A v politice? Počet poslankyň má daleko, velmi daleko do takového poměru k počtu poslanců, v jakém je poměr počtu voliček k počtu voličů. A ministrů žen vykazují demokratické státy ještě stále méně na počet ministrů mužů, než dokonce kde které monarchie měly panovnic na počet panovníků.

Není sporu, že základ celé věci je ve složení parlamentárních sborů, a pokud se tam ženy neuplatní více, nedá se nic dělat v oborech ostatních. Čím to je, že je tak málo poslankyň? To se musí člověk podívat, jak se taková kandidátka dělá. Vídal jsem to kdysi zblízka. Musí tam být ten, ten

a ten jakožto předák, kterého nelze pominout. Pak někdo za veřejné zaměstnance, někdo za učitele, někdo za živnostníky. Na konec se někdo uhodí do čela a řekne: „Vždyť jsme zapoměli na ženy!“ Nu tak se přidá nějaká žena. Tak se to udělalo při převratu. Od té doby se berou mandáty jako systematizovaná místa a hledí se, aby po muži přišel zase muž a po ženě zase žena.

A tak ženy mají polovic, ne-li převahu voličstva a nemohou se dostat k přiměřenému zastoupení v parlamentě. A přece by to bylo tak jednoduché, aby si ženy dobyly poměrného zastoupení i v rámci dnešních politických stran. Stačilo by podat vždy dvě kandidátky téže strany, mužskou a ženskou. Dejme tomu strana oranžových by měla oranžové kandidátské listiny mužů zvlášť a oranžové ženy by měly své kandidátské listiny žen. Ze zvolených mužů i žen by se utvořil společný poslanecký klub.

Musím se přiznat, že když jsem před lety tento nápad přednesl jedné naší nejnadšenější feministce, vykulila na mne oči a vykřikla břešknou fanfárou známou z veřejných schůzí: „Pro pána boha, člověče, co vás to napadá! Co by tomu řekla partaj?“ A prořeknuvši se takto ze srdce upřímného tolikrát zklamaného ve veřejném životě utekla se k diplomatickému rozumu a namítala věci ideové. Prý je hlavní, aby tam přišel moudrý člověk, nezáleží na tom, zda muž či žena. Dobře, odpovídal jsem, ale muž bude hájit vždy tu mužskou polovici zájmů, tu ženskou musí hájit žena. A kde prý by se tolik chytrých ženských nabralo? Mínil jsem, že je chytrost stejně rozdělena mezi muži jako mezi ženami, však by se ty chytré našly volbou, právě tak dobře nebo špatně jako chytří muži.

Nic jsem se nezarazil, že hájím feministický požadavek proti feministce. Neboť jsem věděl, že důvod jejího vzrušení je jinde. Byl hned v té první námitce, co by tomu řekla partaj. Ano, to je to. Co by řekli výkonní výboři, sekretáři, všichni ti bonzové a mandaríni. Neboť by přibýlo poslankyň a ubylo poslanců. Koho přes palubu? Je to garnitura těch, kteří jsou poslanci deset, dvacet let. Deset, dvacet let nezavadili o své povolání. Jsou povoláním poslanci. Přijít o mandát znamená pro ně přijít o existenci. Strana má k nim závazky, říká se, že morální. Mají ve straně vliv. Všichni ti lidé se postaví proti takovému návrhu jako jeden muž. Mluv někomu o demokracii a rovnoprávnosti, když jde o chléb.

Zdá se tedy, že uvažování o této věci má význam jen jak se říká akademický. A přece, což je ta strana takovou autoritou? Jsou voliči pro stranu nebo strana pro voliče? Je velice pravděpodobné, že by ta strana, která by s tím přišla prve, mohla získat, snad by s ní šly, totiž s její ženskou kandidátkou,

i ženy, které by jinak se stranou nešly. Snad by se to mohlo zkusit v některých místních volbách.

Nechcete se, ženy, zeptat, co by tomu řekla partaj?

Pražské dialogy budou napříště zařazovat péčí Martina Poláška historické články jako je tento. Článek vyšel roku 1933 v týdeníku Čin, který sdružoval některé nonkonformní sociální demokraty a levé křídlo legionářů.

Člověk to přežene, vymyslí si spoustu absurdních situací a pak se ukáže, že určitá velká skupina to žije.

Radka Denemarková

Paní Denemarková, tématem vaší poslední knihy „Příspěvek k dějinám radosti“ je znásilnění. Ve všech svých knihách držíte perspektivu obětí. Čte se to dobře?

Nevím, jestli se to dobře čte, ale nedobře se to píše. Téma znásilnění se dá říci ve smyslu, že natahují toto slovo do všech stran. Znásilnění se v knize netýká jen těla, ale životů jednotlivých lidí, týká se i znásilnění ve smyslu, že nějak chceme žít své životy a systém nám nutí jiný život. Takový, jaký si systém myslí, že má být správně žít. Ve svých předchozích knihách jsem si natahovala slovo totalita, protože není jen totalita nacistická nebo komunistická, jak je zakotveno v jazyce, ale existuje ve všech sférách, i v té intimní. V rámci rodiny, v rámci vztahů. Všichni tvrdí, že když se narodí dítě, začíná se s obrazem nevinného, robátka, které vstupuje do světa svobodné. Není svobodné. Znásilnění začíná už tím, do jaké rodiny se narodí, jaký bude mít mateřský jazyk, jakou bude mít národnost, v jakém náboženství bude vnímat svět. Jestli se narodí v kůži muže nebo ženy. Slovo v sobě obsahuje vícero významů. Omyla jsem ho a podívala se na něj z různých stran. Zpátky k otázce, jestli se to dobře čte. Nevím, ale v každém případě píši pro čtenáře, pro které používám slovo umný čtenář či čtenářka. Je to čtenář, který má rád literaturu, která mu nabízí zážitek ze čtení, vykolejí ho. Pro některé lidi, kteří podobné situace zažili, čtení skutečně není snadné, ale jak se ukazuje, moje literatura může pomáhat k osobní katarzi. Lidé ji zažívají, i když nevědí proč. Ukazuje se, že moje litera-

tura není jenom pro intelektuály, ale i pro lidi, kteří se ponoří do daného světa. Třeba všemu nerozumí, ale interpretují určitou část a nějakým způsobem to funguje. Základ spočívá v tom, že člověk neuhne, když je mu to nepříjemné, když to píše. Po každé knize jsem vnitřně poničená, ale rozhodla jsem se, že neuhnu. Přemýšlet o tom, co text udělá se čtenářem je past. Lidé chtějí ne zaseklé kosti v krku, ale zákusky po večeři. Trochu humoru. Dějovou složku, která v mých knihách je, ale slouží i něčemu dalšímu. Žijeme ve světě, o kterém se říká, že tu vždycky všechno bylo. Ale něco tu nebylo. A o to něco mi jde. To chci zachytit. Jiným jazykem. Čtenáři, kteří jsou citliví, mají smysl pro humor a jsou inteligentní, se mých knih nebojí.

Někde jste řekla, že první nápad napsat knihu na téma znásilnění vznikl při diskusi, kde jste byla tázána, kdy budou odškodnění němečtí vyhnanci z doby konce II. světové války. Prý jste se zeptala, kdy budou odškodněny oběti znásilnění. Od všech armád.

Byla to diskuse v Bad Kissingen, kde se objevil někdo, kdo po válce musel odejít z Československa. Je paradoxní, jak si z kontextu každý vybere jen svůj příběh, protože se chce vidět jako oběť. Bylo to na základě mé knihy Peníze od Hitlera. V poválečném období Češi rozhodně nechovali jako holubičí povahy, zároveň v Německu musím připomínat, že to bylo v kontextu něčeho, co předcházelo. Ale to je v každé zemi. Každá země si upraví svůj příběh. Někdy přišel s otázkou, kdy budou odškodnění všichni Němci, kteří byli odsunuti po II. světové válce. Vysvětlovala jsem mu, že jsem tady za literaturu, že to není otázka na mě. On si dál vedl svou, já přemýšlela, jak zabrzdit monolog, kde postavit přehradu. Spontánně jsem řekla, že by mě zajímalo, kdy budou odškodněny všechny ženy, které byly znásilňovány v době, kdy to bylo beztrestné. Vojáci všech armád. Udíveně se na mě díval, co si vymýšlím, vždyť byly jen znásilněné. Slůvko jen jsem si odvážela jako oblázek v dlani nebo zabodnutou dýku v zádech. Řekla jsem si dobře, pojďme se na to podívat, co znamená slůvko jen. A co znamená válka pro ženská těla. Rozprostřelo se to tak, že se všude na světě opakují určité situace a berou se jako samozřejmost. Kniha se jmenuje „Příspěvek k dějinám radosti“. Radostí je myšlen sex. Všechny jeho podoby. Bylo pro mě důležité ukázat, že znásilnění není otázka sexu, ale je to zločin. Čtenář má zakopávat o slůvko jen. Má ho rozčilovat. Na konci knihy ho má vyhodit oknem. Do osudů jednotlivců slůvko jen nepatří.

Ve svém předcházejícím románu Kobold jste jedna z mála, kdo věrohodným způsobem otevřel perspektivu sociálně nejslabší skupiny lidí u nás. Pracujete s postavou ženy s dětmi, která je napůl Romka. Nachází se v překerní

situaci a upíná se na zprávy ze společnosti, které se pravidelně ukazují jako nepravdivé či zavádějící. Jak byla tato vaše předposlední kniha přijata?

Zvolila jsem si téma, kolem kterého se zvláště chodí, většinou v klišé. Chtěla jsem napsat text, kde není vůbec jasné, až jediným slovem na konci knihy, které tam tak dám a čtenář je může přeskochit, že jde o Romku. Pracuji s kontrastem rodiny Koboldovy, kde je matka, otec, děti, otec se o svou rodinu navenek stará, takže je tam naplněn maloměstský pohled „Takto to má vypadat“. Když se zavrou dveře, nastává peklo. V romské rodině s matkou a dětmi je spousta jiných problémů, ale to zásadní funguje. Vřelost, mateřská péče. Najednou to nevyhovuje. Množstvím dětí. Tím, že matka ovdověla, nemá finanční prostředky. Překáží a vadí. Co s ní? Chtěla jsem to ukázat zevnitř. Z pohledu dětí. Z pohledu postavy. Rozhodla jsem se knihu napsat poetickým jazykem. Jako kontrast krutosti. Chtěla jsem, aby se člověk do textu ponořil a nevěděl, co se s ním děje a vynořil se jiný. Nakladatel si myslí, že je to tak těžká literatura, že to nebude nikoho zajímat. Prodává se výborně. Máme pod povrchem hlas. Pod povrchem jsou oběti, které nejsou slyšet. Ty se v textu také našly. Příběh Romky je stylizovaný, ale potkala jsem pak lidi pracující s Romy, kteří podobných případů znali spousty. To mě děsí. Člověk to přežene, vymyslí si spoustu absurdních situací a pak se ukáže, že určitá velká skupina to žije. Paradoxně se ukazuje, že je spousta čtenářů, která potřebuje takový typ knih. Jeden ze způsobů přijetí samozřejmě zas byl „co se tu otevírá a proč takovým způsobem“. Recenze mluvily o výborném jazyce a zdařilé kompozici, ale proč toto téma? Pro mne to byla otázka totality a mentality. Koboldova rodina obsahuje prvek vody a ohně. Byl pro mě důležitý mýtus, který prosakuje ze všech stran. Byla pro mne důležitá česká kotlina. Jak to, že se poznáme po čuchu i jinde? Poznáme se v gestech, v chování k druhému. Pro mne Kobold znamená průzkum české společnosti v celém dvacátém století. Každá moje kniha potřebuje určitý čas, někdy několik let, než ji okolí vstřebá. Peníze od Hitlera vyšly před deseti lety a teď se o nich mluví v kontextu témat, která už jsou otevřena. Kobolda si vybrali v New Yorku pro antologii autorů východní Evropy. Na základě toho se ozvalo polské nakladatelství. Podle mé překladatelky do angličtiny Kobold pojmenovává sociální problémy i západní Evropy. Společnost euroamerické civilizace se tváří, že má vyřešené problémy, které vyřešené nemá. Kobold byl pro mne důležitý experiment s jazykem a samozřejmě s perspektivou oběti. Píšu o lidech, kteří chtějí žít důstojný život, a široko daleko není nikdo, kdo by jim pomohl. Pak přijde někdo, kdo se tváří, že jim chce pomoci. Když té chudince přijde pomoci pán ze sociálního úřadu, který ji vlastně zneužívá, zaměňuje to za lásku. Oběti jsou zneužívány ze všech stran, protože jsou

snadno napadnutelné. Okolí si je pomučí rovnou. Protože ví, že v majoritní společnosti vždycky najdou porozumění. Ona přeci nemá peníze a doma jedí chleba namazaný marmeládou. Ale to, že miluje své děti a že i v té situaci funguje to zásadní, mateřská láska a vřelost, to nikoho nezajímá.

Doplnil bych, že román Kobold se čte ze dvou stran, jedna obálka je označena jako oheň, o té části jsme mluvili teď, druhá jako voda. Voda se časově týká doby od konce války, zhruba do konce osmdesátých let. Příběh romské matky volně časově i příbuzensky navazuje do devadesátých a našich let. Kobold je pro mě jako čtenáře styk hrubosti a surovosti s kulturou. Je to pro mě kniha o zesurování českých zemí. Proč se kniha jmenuje Kobold?

Titul je nesmírně důležitý. Dlouho jsem hledala slovo, které by mi splňovalo zvláštní cizost, které by souviselo s vodou, jako když se hodí kámen do vody a utvoří se kruhy. Nebo když se člověk podívá do hluboké studně a bojí se, co je uvnitř. My uvidíme, co je uvnitř. Nakonec jsem zvolila ono ooo. Kobold je slovo z němčiny, které nepůsobí jako německé a vyvolává pocit, který nelze zařadit. V románu je to příjmení hlavní postavy Michaela Kobolda. S malým písmenem je to pro mne prototyp lidí, kteří se neustále objevují. Mají vysokou inteligenci. Nemají inteligenci emoční. Žádné sociální soucítění. Protože jsou chytří, vědí, že pro spoustu lidí to důležité je, a velice snadno manipulují. Jdou neuvěřitelně rychle nahoru. Tento typ lidí jde po čuchu a příležitost si najde. Umějí pracovat se svým příběhem, umějí si ho přizpůsobit tak, jak si to doba vyžaduje. Manipulace koboldů je jedním z důvodů, proč jsem knihu psala. Jakým způsobem dovedně zastrávají své oběti. Když cítí, že se ostatní ozvou, začnou nějakou rebelii, vycítí to a okamžitě změni své chování. Najednou jsou nesmírně vlídní a vysvětlují, že oni jsou chudáci, protože se nějak chvíli museli chovat. Zklidní situaci a pak si zas dělají, co chtějí.

Oběti je v tomto případě Hella, která je kultivovaná pražská měšťanka. Proč na to skočila?

Jednoduše, zamilovala se.

Proč jí to tak dlouho vydrželo?

Když jsem studovala otázku domácího násilí, vždycky mě rozčilovalo, proč partnerka nebo partner, které někdo mučí, zůstává tak dlouho. Ukazuje se, že je to nesmírně složitý mechanismus. Začíná nenápadně. My vidíme důsledky po letech. Proces ale probíhá pozvolna. V rámci domácího násilí, a pro mě je to i metafora politického násilí, diktátor umí změnit chování. Chvíli je hodný, chvíli zlý. Používá metodu cukru a biče. V knize je moment, kdy ukazují, a mnozí mi to vycítají, že i oběť je vinna.

Vždy na začátku lze říci „stop, tak už ne“, a odejít. Když to trvá déle, musí přijít někdo zvenčí a oběť vytáhnout z kouta. Nepřestává mě překvapovat, v případě domácího i politického násilí, jak to jde rychle. Jak brzy se lidé zbaví toho nejcennějšího, co mají. Svobody, sebeúcty, sebespektru. Kvůli vidině lepších zítřků. Jak rychle jsou lidé schopni všeho možného, i toho nejhoršího. A oběť? Má vždy pocit, že udělala něco špatně.

Říkáváte, že vám jde o lidskou důstojnost. Jak si ji představit v době, kdy na celek se nehledí a žárlivě se střeží spousta menších, i když také jistě důležitých práv lidského individua?

Lidská důstojnost je zásadní už od dob výchovy. Otázkou je, zda rodina podpoří nebo pomučí. Jde o vědomí, že mám stejná práva jako ostatní a před zákonem jsme si všichni rovni. Že je jedno, jakou mám kůži, barvu očí, jestli pocházím z chudé nebo bohaté rodiny. Souvisí s tím sebevědomí člověka, radost, že jsem na světě, můžu se rozhodnout pro nějakou cestu, a ta cesta je i pro mě. Ne, že se narodím a dovim se, co všechno pro mě není. Pak člověk upadá a důstojnost ztrácí. To jsou hrůzné věci, které se dějí i v blahobytných společnostech, jako je ta naše. Jsme blahobytná společnost, byl tu dlouho mír, můžeme ovlivňovat, co se děje. Přesto je něco v člověku špatně. Mám oblíbeného Leopolda Laholu, to je pozapomenutý slovenský spisovatel z šedesátých let. Ráda cituji jeho větu, že zbývá ještě den do stvoření člověka. Něco nám chybí, a to něco zabraňuje důstojnosti. Musíme se povyšovat nad někoho, ať se to týká jiného náboženství, jiné barvy kůže? Kdyby sebevědomí bylo rovně, nemám potřebu druhého ponížít. Zajímá mě, zda si můžeme ten život, který není nekonečný, protože všichni chcípáme, užít. Protože je krásnej.

Ptal se Jan Šícha

Príspevek k dějinám radosti, Host, Brno, 2014

Kobold, Host, Brno, 2011

Knihy Radky Denemarkové byly zatím přeloženy

do sedmnácti jazyků.

Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.
zastoupení v České republice

Zborovská 716/27, 150 00 Praha 5

www.fesprag.cz

Digitální technologie a lidská svoboda

Jevgenij Morozov

Mám v zásadě jednoduchou tezi: digitální technologie jsou naší největší nadějí, stejně jako naším nejhorším nepřítelem. Řešení velkých problémů, jako jsou klimatické změny nebo některé nemoci, by zkrátka bez těchto technologií bylo těžko možné. Na druhou stranu nás digitální technologie staví také před zcela specifické politické a ekonomické výzvy. Posilují neoliberalní, v naší společnosti již přítomné tendence, staví podnikatelské zájmy proti veřejnému zájmu, což samozřejmě není překvapivé. Politická úloha však nyní spočívá v posílení pozitiv používání těchto technologií a potlačení jejich negativ.

Tuto základní filosofickou úvahu je jisté možné pochopit opravdu jednoduše. Mám ale za to, že kdykoliv mluvíme o digitálních technologiích, je kolem celá řada nejasností. Jde o to, že technologie jsou dnes všude, v e-knihách a v dronech, v inteligentních teploměrech nebo u takové věci jako Uber, on-line služby zprostředkující zákazníkům soukromého řidiče. Proto potřebujeme jasnou analýzu technologického prostředí. Chtěl bych se zaměřit na tři kategorie, které dnes hrají roli u většiny digitálních technologií: na senzory, filtry a profily.

Vezměme si jako příklad funkci vyhledávání u Googlu. Je to myšlenkový senzor, který pochopí, co zamýšlíme hledat. Google pak zapojí určité filtry, které umějí oddělit relevantní od irelevantního, aby poskytl relevantní výsledky a nakonec s pomocí „profilů“ určil, co je relevantní. Z profilu, který zachycuje předchozí jednání a zobrazuje údaje, které se o člověku ukládají, a na jakém místě se člověk nachází, se přitom dále vyvozují závěry. Díky takovému profilu se dá dosáhnout výsledku, který má vysokou míru relevance. Protože je Google zároveň přítomný v řadě dalších oblastí naší každodenní reality – ve „Smart Cars“, v inteligentních teploměrech, dokonce brzo i v našich brýlích – zahrnuje náš profil na Google skutečně veškerou naši interakci s Googlem. To také znamená, že vše, co jsme podnikali s nejrůznějšími službami od Google, je stále přítomno v pozadí, i když třeba jen jednoduše něco zadáme do vyhledávače.

Zprostředkovatel dopravních služeb Uber, používá senzory – naše chytré mobilní telefony – k tomu, aby určil, kde se právě nacházíme. Pak nasadí filtr, který propojí nabídku a poptávku za nejlepší cenu. A nakonec použije profil řidiče i cestujícího k tomu, aby zamezil vzájemným obavám z nevhodného

jednání. Řidiči hodnotí zákazníky, zákazníci hodnotí řidiče, to vše v naději, že taková zpětná vazba pomůže rozlišit dobré od špatného, po mém soudu dle opravdu neoliberální logiky.

Schopnost zachytit naše jednání v reálném čase a použít tato data také pro budoucí personalizované užití je jedním z hlavních příznaků vznikajícího kapitalismu orientovaného na data. Co slibuje, je perfektní a totální personalizace naší každodenní zkušenosti, která spočívá na preferencích a je zahrnuta v našich „profilech“. Tak je možné dosáhnout vyšší efektivity využití zdrojů, snížení míry odpadovosti a posílení udržitelnosti. To vše je pravda a nechci to nikterak zpochybňovat.

Avizované záměry Uberu a aplikace na streamování hudby Spotify uzavřít partnerství znamenají, že od nynějška bude možné každému cestujícímu ve voze od Uberu možné pustit jeho oblíbenou hudbu na Spotify. Naše preference v hudbě se stanou součástí profilu – digitální myšlenkové identity – a to vše bude možné využít na dalších datových platformách.

Tento příklad se možná zdá triviální, a také takový je. Ale tyto nové inteligentní nástroje mohou umožnit ještě mnohem více, a také to již částečně dělají. Inteligentní teploměry vyvíjejí profily upřednostňované spotřeby energie, chytré mobilní telefony (natož automaticky řízené vozy) vytvářejí profily našich tělesných aktivit, vyhledávače a sociální sítě shromažďují profily s našimi požadavky na informace. Tato data a profily nemůže ignorovat nikdo, kdo přemýšlí o tom, jak jinak nebo efektivněji by do budoucna měly fungovat služby v dopravě, vzdělávání, energetice a zdravotnictví. Kdybychom to udělali, přijde parta (především amerických) podnikatelů a obrátí tyto služby vzhůru nohama.

Jakmile těmito daty disponujeme, mohou být využity ke všemožným experimentálním účelům a prospěšným inovacím. Města a obce by mohly přistoupit k provozu zcela nového modelu veřejné hromadné dopravy. Autobusoví přepravci by cestující nadále nevozili podle pevného jízdního řádu, ale rozvážely by je v souladu s jejich skutečnými potřebami. To by znamenalo, že bude možné spočítat s pomocí chytrých mobilních telefonů a podle záměrů ostatních cestujících, kdy a kam přijede autobus, který je má dovézt na konkrétní místo. Například v Soulu a Helsinkách se takové modely již testují. Totéž se týká výroby energie a dalších společně sdílených zdrojů. Tato vlna společenského experimentování je možná právě a pouze tehdy, pokud jsou k dispozici potřebná data. Pokud tomu tak nebude, budou úřady odkázané na modely, které bude stanovovat Google nebo Facebook. Důsledkem by pak nebyla personalizovaná autobusová přepra-

va, ale něco jako Uber, který by tyto služby nabízel ve výsostně individualizovaném stylu, ve kterém bychom všichni museli autem jezdit individuálně.

Společnosti podnikající v moderních technologiích usilují o jedinou formu našeho jednání – že my občané budeme vystupovat jako individuální konzumenti. Po nás všech se chce, abychom se podíleli na ekonomice sdílení, ale jen jako podnikatelé, kteří na trhu pronajímají svůj volný čas, své domovy, auta, svůj „mrtvý kapitál“, jak to někteří nazývají. Víceméně je právě to cílem toho, co se dnes chápe pod pojmem ekonomiky sdílení. Jde právě a jedine o to, vytvořit s pomocí informačních a komunikačních technologií efektivní trhy a následně z každého člověka udělat svým způsobem psychotického podnikatele. Proč psychotického? Jednoduše proto, že se po nás bude chtít, abychom se neustále starali o svou pověst. Každá interakce s různými částmi „ekonomiky sdílení“ se zaznamenává, hodnotí a ukládá pro budoucnost. To se pak projeví na našich budoucích interakcích. Člověk nastoupí do auta od Uber, dopustí se nevhodného vtipu vůči řidiči, řidič si to zaznamená a následně se to projeví v profilu cestujícího. To se už děje – a tento typ interakcí zažijeme i v jiných sférách ekonomiky. To znamená, že si budeme muset neustále dávat pozor na to, abychom byli milí a příjemní a neodchylovali se nebezpečným způsobem od normy.

V tomto smyslu je „ekonomika sdílení“ skutečným neoliberalismem napumpovaným steroidy: všude vytváří trhy a přináší s sebou nový typ subjektivity pro ty, kteří se na ní podílejí. Příklad, který se nedávno udál ve Velké Británii: jedné ženě byl zamítnut přístup k Airbnb (online komunitní burze zprostředkující rezervace a pronájem ubytování všude na světě), protože měla na Facebooku méně než sto přátel. A to se stalo, protože Airbnb k ověřování identity využívá Facebook. Pokud má tato žena na Facebooku méně než sto přátel, nemá zkrátka právo podílet se na tomto úžasném společně využívaném světě. To nás čeká, pokud dovolíme trhům, aby si v oblasti přesných dat a navázaných služeb dělaly, co se jim zachce. Ten, kdo bude mít pod kontrolou většinu senzorů a ty nejlepší z nich, získá v důsledku kontrolu nade všemi profily. Skončí to tím, že Google a Facebook budou kontrolovat celou sféru digitálních identit a budou mít rozhodující vliv na to, jak nám budou poskytovány jiné služby jako energetika, péče o zdraví, pojištění nebo bankovníctví.

Facebook a Google čerpají svoje výhody ze sítí: služby poskytované Facebookem jsou tím cennější, čím více lidí nechá Facebookem proběhnout svůj společenský život, a služby poskytované Google jsou tím cennější, čím více vědění o světě je na něm strukturálně k dosažení.

Může to skutečně být i tak, že vyhledávače stejně jako sociální sítě patří k aktivitám, které mohou smysluplně provozovat jen monopoly, jež pak mohou využívat na širokou informační bázi, které nečerpají z jedné společenské oblasti, ale z řady různých. Byl bych proto, abychom Google nerozbiteli na komponenty tím, že oddělíme vyhledávače videí, e-mail a mapy. Možná existuje jiný způsob členění. Musíme zcela vyjmout otázku digitální identity z komerční sféry a namísto toho z ní učinit veřejný statek, veřejným statkem dat o myšlení. Měli bychom promýšlet takovou intelektuální infrastrukturu, ve které bude moct kapitalismus orientovaný na data fungovat.

V tomto rodícím se kapitalismu orientovaném na data máme jedinou možnost záruky, že plně nepřemůže občany, v tom, že zajistíme, že jeho hnací motor – tedy data – zůstanou skutečně napevno ve veřejných rukou. Je žádoucí silná konsolidace veřejného zájmu ve všech ohledech – u senzorů, filtrů i profilů. Myšlenka vytvořit z dat veřejný statek se může zdát na první dojem zcestná, ale mělo by to skutečně být tak, že každé kliknutí na aplikaci nebo stránku, každá interakce s inteligentním teploměrem nebo automobilem, každý pohyb ve městě bude patřit občanovi, ne soukromým společnostem, které tyto služby poskytují. Jinak veřejnost brzy zjistí, že nad tímto „klikacím kapitálem“ ztrácí veškerou kontrolu.

Základní služby – jednoduché vyhledávače, základní e-mailové funkce apod. – by skutečně mohly a měly být nabízeny bezplatně jako součást veřejných infrastruktur. Na oplátku by se dala některá naše anonymizovaná data v digitálních profilech využít pro veřejné instituce – města, samosprávy, komunální služby apod., aby se zlepšily tím, že se stanou udržitelnější a personalizovanější. Personalizace nakonec nemusí znamenat takovou obavu o vlastní pověst, k jaké vede používání Uber nebo Airbnb, kde je každý hodnocen jako řidič nebo cestující. K plnohodnotné personalizaci a anonymitě jen potřebujeme technologie, které pracují na bázi kódování k pochopení, co kdo chce, bez toho, aby tyto technologie prostřednictvím jména a profilu zjišťovaly, o jakou konkrétní osobu se jedná.

Tento koncept neznámá, že podnikatelé v oblasti technologií jednoduše zmizí. Místo toho by si podle libosti mohli nabízet pokročilé nebo personalizované navazující služby, pokud by za využití těchto dat platili licenční poplatek či za něj zaplatili jinak. Google by mohl nabízet libovolné programy, které nebudou součástí základní e-mailové služby. Tedy: Google bude moct nabízet veškeré pokročilé funkce, ale cenou za tyto služby nebude reklama. Soukromé společnosti by mohly nabízet rozšířenou personalizaci vyhledávačů podle svých algoritmů

a své pokročilé umělé inteligence. To vše by bylo stále možné. Jsem za to, aby se z rovnice vyňala reklama a tržní shromažďování dat, tedy to, čím dnes platíme za poskytnutí těchto služeb. Ostatní soukromé společnosti včetně malých podnikatelů momentálně nemohou Facebooku a Google konkurovat, protože nedisponují příslušnými daty. Jsou to totiž právě data, a nikoliv algoritmy, co má vliv na to, zda je možné v této oblasti být konkurenceschopný, či nikoliv.

Pokud se věci budou vyvíjet jako dosud, budeme žít ve světě, kde jedna nebo dvě zásadní technologické společnosti budou představovat nejdůležitější přístupovou bránu ke všem službám až do té poslední, které v současnosti mohou být jak věci státu, tak trhu. I tyto služby pak budou poskytovány naprosto bezohlednými podnikateli, kteří budou usilovat o to, aby vše na světě podřídili své kontrole. Alternativní způsoby společenské a hospodářské organizace, které budou usilovat o společné užívání zdrojů a přitom sledovat jinou než dnešní neoliberální logiku, budou zablokovány.

První krok k jinému nasměrování by spočíval v tom, že si zodpovíme základní otázky: jsou data statkem, který může být součástí majetku? Jsou zbožím, které lze vlastnit? Kdo je vlastní? Je opravdu možné je vlastnit? A pokud se posuneme směrem ke kapitalismu orientovanému na data, co to znamená pro veřejnost, pokud nebude schopná kontrolovat klíčové zdroje v této oblasti, tedy data? Může pak politika ještě vykonávat efektivní kontrolu nad trhem, pokud data, tyto klíčové zdroje, postaví mimo svůj vlastní rozsah kontroly? Nevěřím tomu, že je to skutečně možné.

Pouze ve chvíli, kdy si odpovíme na tyto otázky, může Evropa – a od Ameriky v tomto směru příliš neočekávám – dát odpověď na spojenectví Silicon Valley a neoliberalismu. Vytvoření evropského Googlu nebude stačit. Pokud někdo přemýšlí v těchto kategoriích, neporozuměl vývoji kapitalismu orientovanému na data. Neměli bychom jen jednoduše přemýšlet o nových způsobech, jak regulovat Google, Facebook atp. Musíme promýšlet i zcela základní prvky a nacházet nové přístupy, jak tyto služby nabízet do budoucna. Model, na kterém jsme se v současnosti ustálili, nemůže být po mém soudu preferován nikým, komu záleží na veřejném zájmu.

Podle mě je správnou cestou do budoucna rozdělit tento segment na základní a pokročilé služby. To první by mohlo být bezplatně dostupné pro všechny, zatímco soukromé společnosti by mohly skrze pokročilé služby vydělávat peníze, aniž by shromažďovaly data, která vznikají v průběhu jejich užívání.

Jsou také žádoucí strukturální a institucionální změny, díky kterým bude možné získat zpět data coby veřejný statek, a ty pak uložit mimo dosah pravidel trhu a všemožné podnikatelské aktivity umožňovat odděleně. To sice nebude snadné, ale i motivace pro politiky by těžko mohla být silnější: stačí další desetiletí nečinnosti a Google s Facebookem začnou provozovat vlastní kvazi stát, ve kterém budou jak vlastnit naši identitu, tak ovládat přístup k základní infrastruktuře (v některých rozvojových zemích tyto podniky dokonce figurují jako poskytovatelé síťové infrastruktury). Těžko si představit depresivnější prostředí a pochmurnější výhled na rozvoj lidské svobody.

Autor je publicista a kritik internetu.

Článek vyšel ve Frankfurter Hefte/Neue Gesellschaft 3/2015. Překlad: Heda Čepelová.

Humánní společnost skrze digitální technologie?

Thorsten Schäfer-Gümbel

Teze Jevgenije Morozova, že digitální identita by se měla stát veřejným statkem, je velmi zajímavá, protože interpretovat data jako součást služeb veřejného zájmu otevírá novou perspektivu.

SPD se považuje za stranu technologického a společenského pokroku. Digitalizace nabízí našemu porozumění pokroku celou řadu přístupů. Základem je, že politická levice musí chápat digitalizaci jako věc, kterou je třeba utvářet. Co je hodnotová základna, na které digitalizace staví? Jaké hodnoty je možné spojit s digitálním světem? Jak vypadá humánní společnost dosažená skrze digitální technologie?

Pro SPD musí být jasné jedno: tradiční hodnoty svobody, spravedlnosti a solidarity musejí v digitálním světě platit úplně stejně jako v analogovém soužití. Schopnost našich hodnot udržet si svou platnost ale naráží na své meze. Zda bude na své hranice narážet také v případě, že budeme jednat, je pro mě otevřená otázka. Také podoba sociálně tržního hospodářství, jeho rámcových podmínek a vztahu moci a individuální svobody podléhají kvůli světu digitalizace procesu změny.

Dovolme si krátký pohled na současný stav. Stávající fungování internetu upřednostňuje

podnikatele před občany. Soukromé společnosti vědí, co čtete, s kým se setkáváme, kde se zdržujeme. Průhledný občan existuje – přinejmenším pro soukromé podnikatele. Datový kapitalismus je všudypřítomný. Nepočítá se jen to, co sdílíme nebo tweetujeme. Amazon ví, které stránky jsme na Kindle četli už třikrát. Spotify ví, že si potají poušíme staré slágy. Foursquare ví, kde je moje oblíbená kavárna a kdo sedí vedle mě. Občan se proměňuje v kolekci dat a spojení. Jeho digitální identita se stává důležitější než identita reálná – at už realitě odpovídá, nebo ne. Občan už není tvorem kulturním, ale tvorem tržním.

Vývoj se může vydat různými směry. To neplatí jen pro narůstající tržní sílu společnosti Google ve vztahu k našim domácnostem, ale i pro velké hráče jako Amazon. Moc jednotlivců nesmí vést k tomu, aby se zničila rozmanitost kultury. Příkladem, který ukazuje odpornou perverzii obchodu s digitálními daty, je strašný případ s rukojmími v Austrálii. Uber v návaznosti na něj v Sydney krátkodobě zvýšil ceny svých taxislužeb, čímž z rukojmích udělal obchod. Datová perverze a kapitalismus par excellence. Takové struktury nesmějí dále existovat!

Sascha Lobo napsal dokonce: „Rozbitý je internet, ne myšlenka digitálního spojení.“ Současná konstrukce této sítě omezuje naše demokratické možnosti věci ovlivnit. Nastoluje jasně otázku moci. Politika není aktérem, který by zde určoval pravidla hry. Jak to jednou shrnul Frank Schirrmacher: „Je to mocenská asymetrie moderny a otázka, jak ji demokratizovat, abychom zároveň neztratili to přínosné.“ Proto zde nesmíme rezignovat. Internet můžeme získat zpět. Můžeme ho utvářet. Můžeme jej opravit.

Sociální demokracie si vždy osobovala nárok věci utvářet. SPD je pro osvícenost a participaci, pro pokrok a zlepšení poměrů. Svoboda, spravedlnost a solidarita. Ale co znamenají tyto hodnoty pro svět online?

Svoboda znamená podíl a participaci. Každý se může rozvíjet, může se organizovat, vstupovat do přímého kontaktu. Svoboda projevu a myšlení nás vedla k tomu, že jsme roky internet vynášeli do nebes. Než jsme spadli zpátky na zem. Autoritářské režimy se naučily ovládat techniku, zablokovaly virtuální fóra pro diskusi a spolupráci, vynutily si dohled. Svoboda je omezována také vyhledávacími filtry a privilegovanými daty. Neutralita: neexistuje. V digitálním světě musíme znovu získat svobodu.

Spravedlnost pro nás znamená přístup k internetu. Kdo je offline, je odstřižený. Kdo je online, tomu se otevírají netušené možnosti. Existuje riziko, že

se rozevrou nové nůžky mezi těmi offline a online, když budou důležité online služby stát příliš mnoho. Když bude bezpečná komunikace s přáteli možná jen za úplaty. Když dobré portály inzerující práci budou požadovat vysoké sumy, které si nebude moct dovolit příjemce státní sociální podpory. Spravedlnost je ale především otázkou spravedlivého vzdělání a vzestupu – online i offline. Potřebujeme digitální vzdělávání ve škole, v odborném vzdělávání i v práci. Lidé musejí rozumět tomu, jak fungují počítače. Mladí i staří. Tak musíme zajistit spravedlnost.

Solidarita dnes často znamená politický online aktivismus. Online petice za lepší podmínky ubytování uprchlíků je samozřejmě dobrá. A výzva proti Pegidě na Facebooku. Ano, internet zajišťuje ohromně důležitý diskusní prostor. Přesto musí sloužit spíše jako nástroj reálného aktivismu, místo toho aby naše síly poutal jen v online prostoru. Solidarita znamená ale také společenství. Nesmí nás opustit pocit reálné pospolitosti. Místo toho dnes síť sází silně na jednotlivce. Ztrácíme cit pro velký celek za tím. Můj mobil mi sice ukáže váhovou a sportovní aplikaci, ale ne aplikaci na sociální a zdravotní pojištění. Naše sociální schémata jsou zařízená na veřejné dobro – prostřednictvím péče o zdraví, prostřednictvím důchodů. Solidární soužití vytváří společnost. Toho musíme docílit i digitálně.

Jednu věc přitom nesmíme ztratit ze zřetele: za digitální identitou je vždy ukrytý člověk, jednotlivec, který může ztratit půdu pod nohama. Můžeme vůbec vést život podle své vůle, pokud jsme vždy a všude konfrontováni s daty a fakty, názory a transparentností? Dnes můžeme dělat mnohé, co se nám zachce. Alespoň to je příslib internetu. Ale přijít na to, co přesně to chceme, se stává stále těžší.

Uvést do souladu digitální a reálnou identitu, rozvíjet osobní přání a cíle, vytvářet stimuly a spokojenost – to vše se stává s krásným novým online světem stále těžší. Politika musí zajistit chráněný prostor, ve kterém jsou možné názory, ale především také nejistoty; ve kterém je možné klást otázky, ve kterém panuje důvěra. Pokud lidé nenacházejí svou identitu, není třeba vůbec mluvit o tom, kdo na tom má svůj digitální podíl.

Proto potřebujeme svět, který lidem ponechá dost svobod na to, aby se nacházeli. Který zajišťuje dostatek spravedlnosti na to, aby byl možný společenský vzestup. Který solidaritu nezajišťuje jen klikáním a lajký. Víze Davea Eggerse v knize *The Circle* není v žádném případě vizí, kterou bych považoval za žádoucí.

Ale je toto skutečně možné prostřednictvím idey „digitální identity jako veřejného statku“? Ta

myšlenka má tři klady. Občan by získal lepší přístup k sobě a své identitě v digitálním světě. Vydobyl by si zpátky od soukromých společností své právo na sebeurčení. Nové společnosti by dostaly stejné podmínky přístupu. Posílila by se férová konkurence a postihly by se monopolistické struktury. Pro mě osobně je zajímavá především podpora sociálních a společenských inovací. Propojila by se soudržnost, spravedlnost a růst, aby se dále šetřily zdroje, aby se lépe odpovídalo na poptávku po sociální podpoře, aby se třeba lépe dalo pomoci dlouhodobě nezaměstnaným najít novou práci, nebo aby se dosáhlo lepšího souladu mezi rodinným a pracovním životem prostřednictvím lepších sítí pro spolupráci. Pojetí veřejného statku může napomáhat realizaci sociálně demokratických myšlenek.

Přesto mě znovu trochu děsí myšlenka, že by tato data měl shromažďovat stát. SPD má na veřejné statky jasné nároky: státní před privátním vlastnictvím! Je to věc veřejného dobra proti soukromým a tržním strategiím. Potřebujeme pro všechny stejný přístup ke statkům a službám nezbytným pro život. Prosazujeme to ve vzdělávání, ve vodohospodářství, ve veřejné dopravě, v energetice. Už v současné době shromažďuje stát důležitá data o daňových poplatnících, rodinném stavu, bydlišti. Ale jsem skeptický ohledně toho, jak daleko máme zajít v případě přístupu k online službám.

Vnímám vztah napětí mezi flexibilitou podnikání a občasnou pomalostí státu. Vidím to, jak některé vlády zacházejí s daty svých občanek a občanů. A vidím také riziko bezpečnostních trhlin, které s sebou nese centrální úložiště dat – i když anonymizovaných, dokonce snad na různých politických úrovních.

Nemáme žádnou demokratickou světovládu. Místo toho máme na světě řadu autoritářských režimů. Máme zkušenosti se sledováním ze strany NSA. Kolik moci teprve získají vlády, když budou mít veškerá data o svých občanech? Jak se zajistí správná mocenská vyváženost? Stačí na to nezávislé instituce, nebo jsou také ovlivnitelné? Dá se v takových případech hovořit dokonce o dvou nepřátelích uživatelů internetu – státu, přinejmenším částí států, a globálně operujícímu podnikání? Kdo může nabídnout reálné fungující alternativy – „Chaos Computer Club“?

Neměla by politika nakonec akceptovat ztrátu kontroly, aby dále mohla posilovat jednotlivé občany? Vidím řešení spíše v osvícenosti a v podpoře rozmanitosti. Potřebujeme skutečně osvícené občany a občanky, kteří vědí, že existují vyhledávače, které data neshírají, kteří využívají messengery, jež zprávy posílají kódované a používají různé poskytovatele služeb, aby se vyhnuly zprůhlednění občanů.

Čím víc dat je uskladněno na různých serverech, tím lépe. Potřebujeme občany, kteří řeknou jasně: V tomhle já nejedu! Kterí se k soukromým společnostem otočí zády. Občany, kteří sami dokáží rozhodovat o tom, kdo bude jejich data využívat: poskytovatel, který je nejlépe chrání. Potřebujeme rozmanitost namísto monopolů, to je přístup, který mohou uplatňovat politické vlády.

Politika, především ta sociálně demokratická, se musí starat o dobré rámcové podmínky. O výrazně posílené digitální vzdělávání a s tím spojené vytvoření mediální pedagogiky. Prostřednictvím kampaní a osvěty. Prostřednictvím obecných regulací ochrany dat. Takových, které rovněž umožní jasné smazání nebo přesun dat. Potřebujeme zlepšení právní regulace kartelů a konkurence. A musíme podporovat start-upy, které chtějí získat zpět „dobry internet“.

To jsou spíše reálné kroky než vize. Zahrnují v sobě ale jasný cíl: moc občanům. Veškerá moc vychází z lidu – nic demokratičtějšího nemůže být. Ukrývá se za tím představa člověka, který se od průhledného občana daleko, daleko posunul směrem k občanu suverénnímu. Musíme se starat o to, aby něco takového znovu bylo možné.

Jedno je pro mne jasné: věci půjdou jen kupředu. Jak řekl jednou filozof Gerhard Szczesny: „Být osvědčený znamená nebát se sám sebe“. Neměli bychom jednat pod tíhou strachu z internetu, ale ve jménu důvěry. Máme hodnoty, které zastáváme. Máme cíl, o který usilujeme. Potřebujeme už jen ta nejlepší řešení. Naše data patří nám. Musíme pro to konečně něco udělat.

Autor je místopředseda spolkové SPD, předseda její zemské buňky v Hesensku a předseda poslaneckého klubu SPD v hesenském zemském sněmu.

Článek vyšel ve Frankfurter Hefte/Neue Gesellschaft 3/2015. Překlad: Heda Čepelová.

Co znamená „strana pracujících“ v 21. století?

Claudia Bogedan,

Christina Schildmann

Debaty o budoucnosti práce začala. Vede se ve stranách, v odborech, think-tancích i firmách – s narůs-

tající intenzitou. Hnacím motorem jsou megatrendy jako demografické změny, digitalizace světa práce, stejně jako proměny genderových rolí a rodinných vzorců. Tato debata staví před německou sociální demokracií několik zásadních otázek: Co to znamená být „stranou pracujících“, když práce v mezidobě prostoupila všechny ostatní oblasti života? Jak bude v budoucnosti možná „dobrá práce“? Jak mohou vypadat mantinely nového uspořádání trhu práce v 21. století? Jaké související změny jsou nutné v sociálních systémech? Jak má vypadat aktuální realita odpovídající „normální pracovní poměr“, který bude splňovat potřeby a požadavky moderní společnosti? Ale také: Jak se mají do budoucna vyvíjet instituce, které hájí zájmy pracujících? Jaké role mají připadnout stranám, odborům a zaměstnanecké participaci? Těmito otázkami se bude zabývat Komise pro základní hodnoty německé sociální demokracie. Na tomto místě bychom chtěly popsat základní „staveniště“, nad kterými bude třeba přemýšlet.

Proměna genderových rolí a podoby rodiny změnila také svět práce. Současně je dnešní logika trhu práce největší překážkou pro společnost odpovídající potřebám žen a mužů, společnost vstřícnou k rodině. Každodenní realita řady lidí se sestává z kolidujících požadavků: moderní trh práce si nárokuje veškeré síly člověka, přitom je souběžně potřeba vychovávat děti, starat se o starší příbuzné nebo se dál vzdělávat. Krize v oblasti péče již jen nehrozí, ale stala se realitou. V jádru této krize stojí takzvaný „normální pracovní poměr“, který je bezprostředně spojen s plným pracovním úvazkem a který činí z lidí, již se potřebují o někoho starat nebo jsou ve vyšším věku, deficitní bytosti, zaměstnanci druhé třídy s nižším platem, menší šancí na kariérní postup, s menším uznáním. Tato norma přitom nepoškozuje již jen ženy, ale také muže, protože činí téměř nemožnou praktickou dělbu práce v rodině mezi partnery. Ve společnosti se stále se prodlužující délkou života si beztak musíme pokládat otázku, jak je možné výdělečnou práci smysluplně rozdělit do průběhu celého života a jak se dá lidem ubrat zátěže v jejich „životní špičce“. Kvůli delšímu studiu, pozdějšímu vstupu na trh práce, kvůli často prekarizované počáteční fázi profesní kariéry, ale také kvůli proměně podobě rolí se generace lidí ve věku 25 až 45 let ocitá před výzvou si ve velmi malém časovém okně souběžně vybudovat profesně jméno a založit rodinu, což se obojí sotva dá sladit. Konflikt mezi trhem a soukromým životem se v poslední době výrazně vyostřil, jak konstatovali Hans Bertram a Carolin Deuffhard mimo jiné ve své knize Die überforderte Generation (Přetížená generace). Hrany tohoto konfliktu je třeba otupit. To znamená umožnit kontrolu nad vlastním časem – a to nejen pár privilegovaným zaměstnancům a zaměstnankyním. Kontrola nad

vlastním časem se stává stále více centrální arénou sporů v politikách zaměřených na trh práce. Kdo smí a reálně může v jaké míře disponovat svým časem? To je důležitá otázka přerozdělování, protože rozhoduje o životních šancích. Jde o rovné postavení zaměstnance a zaměstnavatele, o právo na volitelnou pracovní dobu a o finanční kompenzaci při zkrácení pracovní doby ze společensky žádoucích důvodů. Současně je potřeba diskutovat o kratším, případně flexibilním standardu plné pracovní doby v průběhu života.

Osobní profesní dráhy se fragmentarizují, ve stále větší míře se střídají fáze zaměstnanosti s fázemi péče, dalšího vzdělávání a částečně také s fázemi, kdy je člověk samostatně výdělečně činný nebo je nezaměstnaný. Nežádka sklouzávají tyto rozdrobené životní dráhy do prekarity, protože postavení jednotlivce ve společnosti je přímo nebo nepřímo ovlivněno jeho pozicí na trhu práce. Stoupá tak počet těch, kteří se ocitají na okraji společnosti. Sociální demokracie dosud postrádá přesvědčivý protinávrh, zřetelnou odpověď na narůstající nerovnost životních šancí. Narůstá znepokojení uspořádáním společnosti, která nestoupá jako celek „ve výtahu“ vzhůru, ale ve které se šance dědí a přibývající měrou se prosazuje princip „vítězi patří vše“. Je třeba promýšlet alternativy k nerovnému rozdělení šancí, například koncept „kreditu pro životní šance“ (Steffen Mau), na který má člověk nárok jako na své občanské právo: prostředky na další vzdělávání, jako finanční polštář pro případ změny zaměstnání a profese, nebo k tomu, aby člověk získal čas na péči a výchovu. Takové prostředky mají potenciál zmírnit centrální dimenzi nerovnosti, a totiž to, že někteří mají to privilegium si své síly rozložit, vzdělávat se, zatímco jiní se musejí z nedostatku alternativ vysilovat, aniž by se kdy z této pozice dostali.

Kdybychom měli věřit vědcům a vědkyním, vstupujeme právě do „druhého věku industrializace“ (Erik Brynjolfsson/Andrew McAfee). Ale jaké důsledky to bude mít, když digitalizace sice zvyšuje produktivitu národního hospodářství a zlehčuje práci na řadě pracovních pozic, když se ale zároveň řada pracovních míst stává zbytečnou, a to dokonce i v profesích založených na vědění, které jsme dosud chápali jako v tomto smyslu bezpečné? Bude z pokroku těžit jen málo velmi dobře a v tom „správném“ odvětví vzdělaných lidí a zbytek degraduje na lacinou pracovní sílu nebo se rovnou odsune do nezaměstnanosti? S první průmyslovou revolucí se poжил enormní růst produktivity, ale také to, že velká část lidí upadla do chudoby. Jak se může podařit docílit toho, že tato druhá průmyslová revoluce nepovede k rozdělení společnosti práce? Otázka, jak utvářet tuto fázi strukturálních změn a vznikající „smíšenou ekonomiku“ tak, aby byla

spravedlivá, je rozhodující pro legitimitu německé sociální demokracie jako strany práce. To také znamená, že SPD bude muset být stále více stranou pro ty, kteří nejsou zaměstnaní v klasickém slova smyslu.

Druhou stranou digitalizace je také narůstající význam činností, které nemohou dělat roboti či chytré počítače: sociální služby, zejména profese související s výchovou a péčí. Tyto profese až dosud ve velké míře vykonávají ženy, jsou špatně ohodnocené, kvůli vyčerpávajícím pracovním podmínkám jsou často vykonávány na částečný úvazek a v průběhu života člověku nabízejí jen malé příležitosti pro další rozvoj. Důležitým úkolem pro sociální demokracii je popsat, jak by v těchto sektorech měla vypadat dobrá práce. K tomu patří také potřeba překonat anachronickou domněnku, že hodnoty se budují pouze tam, kde se staví auta, stroje a počítače, a že se v případě vzdělávání a výchovy nebo péče jedná pouze o spotřebu, a proto je potřeba v těchto oblastech držet výdaje zkrátka. Sociální demokracie musí začít vést takovou debatu, na jejímž konci bude stát nové hospodářské uchopení takzvaných pečujících profesí jako ústředního prvku budování hodnot. Přitom je potřeba zodpovědět také otázku, jakou hodnotu pro nás vlastně výchova, vzdělávání a péče má?

Přibývá diagnóz „vyčerpané společnosti“ se souběžně narůstajícím společenským neklidem (Stephan Grünewald), diagnóz „izolace a odcizení“ (Hartmut Rosa), „drolící se střední třídy“ (Steffen Mau), „společnosti strachu“ (Heinz Bude). Popisování jsou jednotlivci, kteří usilují o společenské postavení a mají pocit, že šplhají do kopce, který se pod nimi stále propadá, a nikdy se nedostanou na bezpečnou výsypu. Kde má původ tento doutnající hněv, pocit „zběsilé nehybnosti“ ve střední třídě, která z velké části nežije ve finančně překérných podmínkách? Nejnovější výzkumy (především Nadace Hanse Böcklera) ukazují, že pro pracující jsou důležité tři věci: uznání, také ve formě peněz, další rozvoj a smysl. Ve všech dimenzích ale zůstávají reálné výsledky daleko za očekávanými. Princip spravedlivého posuzování výkonu je politiky a političkami stále znovu proklamován, ale není praktikován; protože rozdíly v úrovni mezd a reálné výkony spolu nijak nesouvisejí, ztratil se pocit důvěry v princip výkonu. Kariéry jsou ve stále větší míře nevyočitatelné, mechanismy vzestupu a povýšení jsou stále více neprůhledné. Z profesí se staly „joby“, nejsou již spojené s trvalým statutem. Došlo ke znehodnocení svého času vysoce ceněných profesí, které garantovaly materiální jistoty. Průběh života se již nechápe jako lineární, ale spíše jako klopýtání od jedné příležitosti k druhé, v nejlepším případě jako surfování na vlnách (Klaus Hurrelmann). Stále se setkáváme s rozhod-

nutími, jejichž důsledky není možné dohlédnout. Ve společnosti, která má vzdělání za nejvyšší dobro a imperativ ke vzdělávání si velmi hluboce zvnítila, se stále méně daří garantovat, že lidé budou moci získané vzdělání uplatnit. Narůstající počet úspěšných absolventů vytváří „převís ambicí“, který společnost práce není schopna absorbovat. To generuje hněv, zklamání a frustraci. Z těchto paradoxů vyrůstají myšlenkové úkoly pro sociální demokracii: Jak může princip oceňování výkonu znovu nabýt reálnou váhu? Jak mohou vypadat nové kariérní dráhy? Jak je možné docílit toho, aby se nejistota snášela lépe? Odpovědi leží na mnoha úrovních, dotýkají se vzdělávacích struktur, kolektivních smluv a kultury podnikání – ale přemýšlet o tom společně se vyplatí.

Kontrola nad vlastním časem, přerozdělování ve vztahu k životním šancím, lepší ohodnocení sociálních služeb – aby se tyto věci staly skutečností, je třeba získat moc pro jejich prosazení. Ale jak zorganizovat pokrok tváří v tvář masivní ztrátě důvěry v politické instituce? Jak se mohou sociální demokraté a odbory znovu stát uznávanými nositeli pokroku? Jak mezi nimi funguje součinnost? A jak je možná mobilizace v době hospodářské krize, která veškeré nároky a přání „relativizuje“? Doufáme v širokou debatu nad těmito otázkami.

Claudia Bogedan byla v době vydání článku sociální vědkyně v think-tanku německých odborů Hans-Boeckler-Stiftung. V současnosti je členkou Senátu v Brémách odpovědná za děti a vzdělávání.

Christina Schildman působila v době vydání článku u Friedrich-Ebert-Stiftung. Aktuálně vede u Hans-Boeckler-Stiftung útvar zabývající se budoucností práce.

Článek vyšel v Neue Gesellschaft/Frankfurter Hefte, vydání 5/2015, str. 20-22. Překlad: Heda Čepelová.

Problém demokracie není krize, ale triumf kapitalismu

Wolfgang Merkel

Diagnóza „Krise demokracie“ se v demokratických zemích objevuje pořád. V posledních letech se ale natolik vyostřila, že už se dokonce ptáme, zda v hlavních zemích OECD ještě vůbec žijeme ve „skutečné demokracii“. Zjišťujeme, že naše země nejsou schopné reforem ve vztahu k ekonomické moci, což je zcela zásadní.

Demokracie se tak stává jen hračkou v rukou ekonomické moci. Jaká použít měřítka, abychom mohli posuzovat krizi demokracie a její kvalitu? Jak by měly vypadat reakce na současný stav?

Diagnózy nejsou moc vypovídající. Žádná z nich není schopná říci, podle jakého měřítka se k ní došlo. Je to nějaká normativně předpokládaná „skutečná“ demokracie? Je to nějaká zmizelá zlatá doba demokracie? Obojí by bylo špatné. „Ta“ pravá demokracie neexistuje. Byla by to přímá nebo zastupitelská demokracie? Věříme víc dohodě a zapojování nebo důvěřujeme efektivitě a pravidlům většiny? Dáváme přednost centralistickým nebo federálním demokraciím? Chceme víc Švýcarska s pravidly ke konsensu nebo „Westminsterský model“ s jeho principem většiny, která bere vše?

Předpoklad, že existovaly lepší časy demokracie, vychází ze zapomnění historie. Kdy by to mělo být? V šedesátých a raných sedmdesátých letech? Pak se ptejte žen, etnických menšin, homosexuálů v USA, Švýcarsku, Německu nebo někde jinde, jestli to vidí stejně. Dnešní demokracie mají velké potíže, ale jako takové nejsou horší než kdykoli v minulosti.

Co jsou tedy nejdůležitější problémy demokracie v našich zemích a v této době? Nezahnal deregulovaný a globalizovaný kapitalismus demokracii do velké míry do defenzivy?

S takto položenou otázkou souhlasím. Demokracie nechaly pod vedením a tlakem USA kapitalismus přerůst jakékoli hranice, a to vědomě a lehkovážně. Platí to jak prostorově, tak věcně. Deregulací trhů a hlavně finančních trhů demokracie samu sebe zbavila moci. V důležitých otázkách finanční, rozpočtové a daňové politiky rozhodují ne už demokratické většiny, ale mocní investoři, bankovní krize a domnělé nutnosti. Demokracie se skutečně začala daleko víc řídit trhem. A jestli chcete více demokracie, je třeba trhy konečně (znovu) organizovat tak, aby byly slučitelné s demokracií. Viděno v celku, existují oblasti, ve kterých demokracie udělala pokrok, jako jsou práva menšin, rovnost pohlaví, tolerance k „jiným“. Ke zhoršení došlo v oblasti demokratického ovládnutí hospodářství a plíživého vylučování spodních vrstev.

Co se přesně v evropských demokraciích v posledních třech desetiletích změnilo ve vztahu ke kapitalismu? A kde leží skuteční důvody těchto změn?

Ve stagflaci 70. let minulého století ztratilo své kouzlo keynesiánské paradigma

posilování poptávky v režii státu. Režii převzaly monetarismus, ekonomie nabídky a fiskální konzervatismus. Nejdříve v hospodářství, pak i v politice. Trhy se musely osvobodit od „regulací nařízených politikou“, které „brzdí produktivitu“. Tvůrčí destrukce měla uvolnit nové inovativní potenciály. Poptávka a nabídka měly samy najít svou dynamickou rovnováhu. Tak vypadal tehdy dominující názor. Podnikatelé a občané měli být zbaveni bezohledně vysokých daní. Pak by nová hospodářská dynamika pomocí takzvaného „Trickle-down- efektu“ mohla prospět i nižším vrstvám. Blahobyt měl zvolna prosáknout až do nejspodnějších vrstev společnosti. Prakticky všechna národní hospodářství zemí OECD se řídila tímto scénářem. Zapletly se do něj i sociálně demokratické vlády.

Jakou roli v tomto procesu hrály různé stupně transnacionálního otevírání se, Evropská unie a globalizace? Jakou roli hrála zcela vědomá politická rozhodnutí, třeba orientace na neoliberalismus, který v této epoše udával tón?

Proces demokratického řízení důležitých ekonomických parametrů byl denacionalizací národních hospodářství velmi oslaben. Když se globalizovaly finanční trhy a trhy hmotných statků, národní státy ztrácely svůj rozhodující vliv. Na významu ztrácela rozpočtová politika národního státu, která je základním nástrojem utváření společnosti. Evropská unie, se svým důrazem na konkurenceschopnost, se ukázala ne jako opora proti odpolitizování trhů, ale jako jeho trojský kůň.

S rostoucími obavami pozorujeme v našich zemích jakýsi pohyb ve spirále. Slábnoucí účast spodních a prekarizovaných vrstev ve společnosti a ve volbách. Malé zohlednění zájmů těchto vrstev ve vysoké politice. Následně další pád účasti jmenovaných vrstev, které se ale tím, že nebyly zohledněny určité zájmy, ještě rozšířily. Jak spolu tyto faktory souvisejí?

Faktem je, že v rozvinutých demokraciích kontinuálně klesá obvyklá politická spoluúčasť. Platí to pro účast ve volbách, členství ve stranách a v odborech. Problém spočívá v sociální selekci. Spodní třetina společnosti rezignuje na svou spoluúčasť. Střední a vyšší vrstvy zůstávají aktivní nebo si hledají nové formy organizace. Mladí, vstupují do nevládních organizací, když trochu zestárnou, angažují se v občanské společnosti, v ekologických projektech nebo proti stavbě nádraží. Posunujeme se k „demokracii dvou třetin“, ve které jsou podrepresentovány spodní vrstvy a nadrepresentovány vrstvy horní. Rozdíl oproti padesátým a šedesátým létům

spočívá v tom, že vrstvám s nižším vzděláním mizí společenský partner, kterému mohou důvěřovat. Ten, kdo pomáhá vysvětlit svět. Erodují totiž kolektivní organizace jako odbory a velké politické strany. V takové situaci vlastní vědění rozhoduje o tom, jak vypadá vaše politické angažmá. Ti, kdo nemají vzdělání, pak vypadávají i z politiky.

Jak se spirála, o které mluvíme, dá zastavit a obrátit zpátky? Pomáhají nové formy spoluúčasti jako plebiscity, reformy velkých stran, větší role pro internet? Nebo musíme začít úplně odjinud?

To je ohromný problém. Všechny tyto staré a nové formy přímé politické spoluúčasti jako referenda, deliberativní fóra, občanské rady, občanské rozpočty nebo digitální demokracie mají jedno společné: v teorii slibují demokratický prospěch, v praxi ale zůstávají problém dvoutřetinové společnosti. Sociální selekce je ještě větší, spodní vrstvy se od počátku a nutně neúčastní. A platí to také a zrovna pro referenda, která levice paradoxně propaguje jako lék na všechno. Navíc ve svých výsledcích lidová hlasování většinou potvrzují pozice a majetky lépe situovaných. Nežádka diskriminují menšiny, jak je opakovaně vidět u „demokracií referend“ Švýcarska nebo Kalifornie. Uklidňující je, že v samotném Švýcarsku jen o cca deseti procentech zákonů rozhoduje „lid“.

Zmíněné demokratické inovace mohou být používány jako doplněk reprezentativní demokracie. Musí se ale tematizovat jejich elitářské nebo diskriminující účinky. Jejich témata a kompetence se musí volit velmi chytře. Ale i když se to povede, zůstanou reformy podpořené referendy spíše ve skromném rozsahu v celkové produkci demokratických rozhodnutí, a to už z důvodů organizačních.

Co je tedy nutné nasadit ke znovuzískání demokracie, když nechceme ubývání jejího významu přijmout prostě jako osud?

Instituce a organizace reprezentativní demokracie nadále ponesou hlavní zátěž našeho politického společenství. V neposlední řadě to platí pro politické strany, jejichž vrcholná doba dvacátého století se asi opakovat nebude. Strany se musí otevřít a výrazněji se od sebe odlišit. Platí to hlavně pro strany s voličskou přízní přes dvacet procent. Programy velkých stran zemí OECD se v otázkách finanční a daňové politiky prakticky neliší. Levicové strany se po svém programovém obratu od 70. let znovu musí věnovat otázce přerozdělování. Apatické části společenství občanek a občanů se budou znovu politizovat pouze, když k rozhodování bude něco opravdu důležitého. Když politický spor bude mít jasné

obrysy. Když předmětem veřejné debaty budou také privilegia bohatých a superbohatých. Pokud budou USA zas jednou kritizovat i demokratické vlády. Když z politické debaty zmizí nepolitizující argument „tlaku objektivních okolností“. A až se bude třeba moci otevřít otázka zestátnění bank.

Pod bezprostředním existenciálním ohrožením světové hospodářské krize vybledl historický sociálně demokratický kompromis mezi podnikatelskými svazy, odbory a demokratickým státem. Ten umožňoval produktivní vztah mezi kapitalistickou ekonomikou a sociální demokracií. Je dnes myslitelné, aby se kompromis obnovil? Je třeba, aby se na jeho místě objevilo něco jiného? Nebo se znovuzískání demokratické rozhodovací moci a pevnější politicko-sociální zkrácení kapitalismu jeví jako dosažitelné jinými cestami?

Bohužel jsem zde spíše pesimistický. „Sociálně demokratický kompromis“ nebo „sociálně liberální korporativismus“ předpokládá přibližnou mocenskou rovnováhu tří aktérů. Rovnováha byla v neoliberálních dobách narušena v neprospěch demokratického státu a odborů. Kompromisu chybí mocensko-politický základ. Je tedy nutné pracovat na tom, aby demokratický stát dostal zas více moci. A to nejde jinak, než že se excesivní výpad deregulovaného kapitalismu zatlačí zpátky. Progresivní síly by si měly připustit, že se kapitalismus nedá zkrotit občanskou společností, kvótami pro ženy mezi firemními milionáři nebo dovolenými pro otcovskou výchovu. Demokratický stát není všechno, ale bez demokratického státu se naše společnost nedají férově utvářet.

Dá se z vaší odpovědi usuzovat na nepřilíš vysoké hodnocení občanské společnosti, kterou mnozí považují za zdroj naděje ve změnu?

Vůbec ne. Ale pro samé nadšení pro občanskou společnost jsme zapomněli, co může dokázat a kde leží její hranice. Zapomněli jsme při tom na stát, nebo se na něj díváme jako na něco, co se nehodí do současných představ. Nespravedlivé přerozdělovací mechanismy kapitalistických společností se ale dají korigovat pouze za pomoci státních regulačních mechanismů. Ostatně i občanská společnost je taková taškařice pro střední třídu. Je třeba méně symbolické a více zásadní politiky!

Určitého vlivu dosáhla diagnóza Wolfganga Streecka. Tvrdí, že na obnovení lepší rovnováhy mezi kapitalismem a demokracií je jen malá naděje. Argumentuje, že

problémy obou, finančního kapitalismu a parlamentní demokracie, plynou z jednoho hospodářsko-společenského zdroje. Proto není v dohledu východisko k regeneraci rovnováhy.

Sdílím část ekonomické analýzy Wolfganga Streecka. I jeho kritiku EU zleva. EU zrychlila deregulaci kapitalismu, a je v jádru více technokratická než demokratická. V sedmdesátých letech jsme se bavili o pozdním kapitalismu. A on mezi tím omládl. Problém demokracie není krize, ale triumf kapitalismu. Ani demokracie ale není u konce s dechem. Její velké nemoci na počátku 21. století spočívají v bezmoci, za kterou si může sama. Ta se projevuje v oslabení politiky ve vztahu k trhům a vzrůstajícím vylučování spodních vrstev z participace a základní reprezentace. Obojí se musí a může změnit, pokud se demokracie nemá proměnit v postdemokratickou slupku.

Jak by vypadala strategie s nadějí na úspěch, chceme li znovu prosadit nárok na demokratický primát ve vztahu k hospodářství a efektivní zkracení kapitalismu? Nebo jak byste popsali za nynějších podmínek realisticky dosažitelný vztah mezi finančním kapitalismem a parlamentní demokracií? Pro jednotlivé země a pro EU?

Nejdříve musí být jasné, že deregulované trhy z dlouhodobého pohledu ničí samy sebe a sociální soudržnost našich společností. Duch Evropské unie nesmí primárně určovat představa o právu na konkurenceschopnost. Národní státy se musí bránit předáváním kompetencí EU, pokud tam nefungují podobné demokratické standardy v dané věci, jako se etablovaly v členských státech. To není antievropský, ale prodemokratický názor. Finanční trhy se musí podrobit striktní kontrole. Čekání na to, že by USA a Velká Británie toto úsilí sdílely, je beznadějně. Musíme zjistit, co se dá dělat na národní a evropské úrovni. V neposlední řadě musí Německo investovat do vzdělání. Také pro děti ze spodních vrstev. Může tak být legitimizováno zvláštní zdanění bohatých a extrémně bohatých. Bez silného a spravedlivého státu vybírajícího výrazné daně nelze provozovat spravedlivou společnost. Sociální demokracie se musí odvázněji a energičtěji postavit za přerozdělování. Ještě než nedostatek přerozdělování nechá vzniknout neřešitelným příkopům mezi jednotlivými třídami.

Wolfgang Merkel je ředitel oddělení „Demokracie a demokratizace“ v Centru pro sociální bádání (WZB) a profesorem politických věd na Humboldtově univerzitě v Berlíně. Ptal se **Thomas Meyer**.

Článek vyšel v časopise Neue Gesellschaft/Frankfurter Hefte číslo 6, 2015. Překlad: Jan Šícha.

Akademie sociální demokracie

BŘEZEN-ŘÍJEN 2016

O T E V Ř E N É V Ý B Ě R O V É Ř Í Z E N Í

· šest víkendových škol o hodnotách, teorii, dějinách a současné praxi sociálnědemokratického hnutí, argumentační a mediální tréninky, navazování kontaktů · určeno pro sociálnědemokraticky smýšlející a společensky aktivní lidi

Výběrové řízení proběhne na základě životopisu s motivačním dopisem doručených na e-mailovou adresu: katerina.smejkalova@fesprag.cz do **3. ledna 2016**.

V lednu 2016 proběhnou s vybranými uchazeči a uchazečkami ústní pohovory.

VÍCE INFORMACÍ VČETNĚ TERMÍNŮ A PODMÍNEK ÚČASTI NA

WWW.FESPRAG.CZ

WWW.MASARYKOVA.AKADEMIE.CZ

Pražské dialogy Sociálně demokratické impulsy

Názory vyjádřené v této publikaci jsou názory autorů a nemusejí nezbytně vyjadřovat stanovisko Friedrich-Ebert-Stiftung. Komerční využití médií vydaných Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) není povoleno bez předchozího písemného souhlasu ze strany FES.

Za vydávání publikační řady odpovídá: Kateřina Smejkalová, E. katerina.smejkalova@fesprag.cz

Redakční rada: Jan Šícha, šéfredaktor, Jaroslav Bican, Patrik Eichler, Jan Gruber, Šárka Homfray, Thomas Oellermann, Kateřina Smejkalová, Miroslav Jašurka a Heda Čepelová.

Číslo 6, listopad 2015, (Online) ISSN 2336-2413, (Print) ISSN 2336-3061

Vydavatel / Objednávky:

Friedrich-Ebert-Stiftung e. V. – zastoupení v ČR

Zborovská 27, 150 00, Praha 5 · www.fesprag.cz

T. +420 224 948 088 / E. fes@fesprag.cz

Eseje o práci

Vydali jsme novou publikaci „Eseje o práci“. Sbírkou textů je příspěvkem do diskuse o tom, jakou roli zaujímala a zaujímá v naší společnosti práce. Renomovaný německý historik Jürgen Kocka píše například o vývoji práce v kapitalismu, Jiří Koželouh o tom, že zaměstanci i zastánci udržitelného rozvoje mají vlastně stejný cíl, Henning Meyer nebo Jan Gruber o důsledcích digitalizace pro práci.

Publikace byla podkladem ke konferenci Budoucnost práce, která se uskutečnila 9. října 2015 v Praze.